పాదుకాపట్టాభిషేకము,

929 4 అంకముల నాటకము.

గ్రంథకర్త

ద్రోణంరాజు సీతారామశాస్త్రిగారు

ఇందలిసాంగ్సు అల్లక చంద్రశేఖరంగారిచే

రచియింపఁబడినవి.

ప్రకటనకర్త:

కందుల గోవిందం

జనరల్ బుక్కు డిపో,

బెజవాడ, కృష్ణాజిల్లా.

ఆరవకూర్పు 1000

కాకినాడ:

స్కేప్ అండ్ కంపెనీ,

కె. సుబ్బారాయుడు బ్రదర్సు వారివలన ముద్రింపఁబడెను.

1928.

 [వెల రు 0-12-0.

పాండవవిజయము.

[గ్రంథకర్తలు:—రామనారాయణ కవులు.]

ఇందుభీష్ముని పదిదినములు యఖండసంగ్రామము, భీష్మునిపైకి కృష్ణుడు చక్రధారియై వెడలుట, భీష్మస్తవము, శిఖండినడ్డముపెట్టుకొని: భీష్ముని పార్థుఁడంపశయ్యాగతుంజేయుట, అర్జునుడు పాతాళగంగాజలముచే భీష్మునకు దాహశాంతిజేయుట. తరువాతద్రోణుడు సేనానియగుట. అభిమన్యుడు పద్మవ్యూహమునుభేదించి కౌరవులంజీకాకుపరచి, తిరిగివచ్చుటకు దారిగానక విధివశంబున మరణించుట, పాండవులు అభిమన్యునికై దుఃఖించుట, అర్జునుడు పుత్రశోకాతురుడై నాముద్దులపుత్రుండగు అభిమన్యుని మరణమునకు హేతుభూతుండగు సైంధవునిచంపెదనని ప్రతినబూనుట, (మహావ్యాకులప్రదర్శనము) సైంధవునివధ. ధర్మరాజు ద్రోణునిజంపశక్యముగాక అశ్వత్థామయను యేనుగుంజంపి, "అశ్వత్థామహతః" అనిబిగ్గరగబల్కి "కుంజరః" అనిరహస్యముగననుట, అశ్వత్థామచచ్చెనని, అబద్ధమాడని ధర్మరాజుపల్కులు నిజమని నమ్మి శస్త్రసన్యాసముజేయుట, ద్రోణునిపార్థుడుజంపుట, కర్ణుడుసేనానియగుట, శల్యుడాతనినిపోటుమాటలాడుట, శాపములచే నిర్వీర్యుడైనకర్ణుని, కృష్ణార్జునులు భూమింగుంగిన రథచక్రమెత్తుకొనేసమయంబున జంపుట, (భీభత్సము) పాండవులకుంజడిసి దుర్యోధనుడు మడుగుయందు దాగుట, పాండవులు యాజాడంగని, మడుగువద్దకువెళ్ళి యనేక పౌరుషవాక్యంబులంబలికి దుర్యోధనుని బయటికిరప్పించుట, భీమదుర్యోధనుల గధాయుద్ధమందు కృష్ణుడు కనుసైగజేయ దుర్యోధనునితొడలు భీముడు తెగగొట్టుట, ఆయన్యాయముం జూచుచున్న బలరాముఁడు దుర్యోధనుని శిష్యవాత్సల్యముచే, భీమునిజంపబోవుట, కృష్ణుడు తనయన్నయగు బలరామునివారించుట, అశ్వత్థామ దుర్యోధనుని పాండవులు నక్రమముగ తొడలువిరుగగొట్టినందున, కోపముచే యుపపాండవులంజంపి తద్రక్తధారలం దుర్యోధునికింజూపగా కొంతశాంతించి దుర్యోధనుడు ప్రాణములనువిడచుట, సకలరససంభరితము, అసమానము,ప్రదర్శనానుకూలము, ఆరంభమునుండి అంతమువరకు పాఠకుల కమితోత్సాహము గల్గించునాటకరాజము. కొలదిప్రతులుమాత్రమేగలవు. త్వరపడుడు.

వెల 0—12—0 మాత్రమే

శ్రీ

పాదుకాపట్టాభిషేకము

(నాలుగంకముల నాటకము.)

ఇయ్యది

ద్రోణంరాజు సీతారామారావుగారిచే

రచియింపఁబడినది.

ఇందు అల్లక చంద్రశేఖరంగారిచే రచియింపఁబడిన సాంగ్సు గలవు.

ప్రకటనకర్త.

కందుల గోవిందం

జనరల్ బుక్కుడిపో

బెజవాడ కృష్ణాజిల్లా.



ఆరవకూర్పు 1000 ప్రతులు

కాకినాడ.

స్కేప్ అండుకో., క. సుబ్బారాయుడుబ్రదర్సు వారివలన

ముద్రింపఁబడియె.

1928

[వెల రు 0—12—0

ఈ నాటకమునందు వచ్చు పాత్రలు.

పురుషులు.

దశరథుఁడు—అయోధ్యాపురాధీశ్వరుఁడు.

శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణుఁడు భరతుఁడు శత్రుఘ్నుఁడు	దశరథుని కొడుకులు.

వసిష్ఠుఁడు—సూర్యకులమువారి పురోహితుఁడు.

సుమంత్రుఁడు—సారథి.

గుహుఁడు—నిషాదుఁడు,

స్త్రీలు.

కౌసల్య కైక సుమిత్ర	దశరథుని భార్యలు.

సీత—రాముని భార్య.

మంథర—కైక దాసి.



శ్రీ

పాదుకాపట్టాభిషేకము.

ప్రథమాంకము.

[సమాజికులందఱు కలసి తెరలో పాడెడిప్రార్థనపాట]

దేవగాంధారిరాగం—ఏకతాళము.

ప॥ శ్రీరమణీయ। తనువిలాస। స్వాయంభూ। శేషశాయీ
పాహి పాహిమాం పాహిమాం॥శ్రీ॥

అ॥ప॥ కారుణ్యామృతపూరా। క్రూరరాక్షస సంహారా
భారతమాతృపుత్రులము। భవత్పాదభక్తులము
శ్రీరామపట్టాభి। షేకము। నాటక। రూపక। ముగ నేడు।
ప్రదర్శింప
కోరికతో నిను। గోరితిమో దేవ। కొరతలు రానీక। బ్రోతువంచు॥శ్రీ॥

రంగము—[సాకేతపురమున కైకమందిరము ముందు
మంథర—ప్రవేశము]

[మంథర ప్రవేశమున పాడెడిపాట]

కళ్యాణిరాగం—ఆదితాళము.

ప॥ ఏమిదింత। యిదిమోదింత। చూడచూడ। నాకెంతో। అద్భు
తముగనుండె। యేమి॥

అ॥ ఏ। యేమియుతోచదే। యెన్నివిధంబుల। యోచనచేసిననాహృ
దయమునకు॥ యేమి॥

యింటయింటతోరణములు। అందందు పీరణములు యింపు
గులుకు వాయిద్యములు అద్భుతముగనుండున్॥

మంథ—(తనలో) ఏమి చెపుదూ! నేఁడీయయోధ్యాపురంబంతయునింత చక్కగ నలంకరింపఁబడినది. ఎచ్చోటఁ జూచినను మంగళ ధ్వనులే వినిపించుచున్నవి. ఎటుజూచినను శ్రీహరింగీర్తించు భక్తసముదాయమే. అదేమిటి! ఆప్రక్క వేశ్యలు నాట్యము సలుపుచున్నారు. అదిగో! ఆవంక బాలురుకొందఱు రామునకు జయమగుఁగాక జయమగుఁగాకయని పలుకుచున్నారు. ఈయలంకారము లేమిటి! ప్రతిగృహము తోరణంబులచే నలంకరింపఁబడియుండెను. పురమునందెల్లెడ భానుదీప్తిని ఖండింపఁజాలిన దీపపంక్తులు పెట్టిరే! (ఎదుటజూచి) ఏమిటా కాంతి! సూర్యుఁడు నేలకు దిగివచ్చినాయనితోఁచునట్లు శ్రీరాముని సౌధమునున్న దీపసమితి మిగులఁ బ్రకాశించుచున్నదే! ఇదియంతయుఁజూడఁగా నాకు మిగులఁ జోద్యముగానున్నది. (ఆలోచించి) ఈపురంబిట్లు శృంగారింపఁబడియుండుట కేమికారణము. దీనికేదియో యొకగొప్ప కారణముండితీరవలయును. దశరథునకుఁ బుత్రోదయము గలిగిననాఁడైనను నీపురంబిట్లలంకరింపఁబడియుండలేదు. జ్వరబాధచే రెండుదినములనుండి గృహమువిడి

చిరాకపోవుటచే వార్త లేమియును దెలియకున్నవి, (ఎదుట
జూచి) అదిగో! ఎవ్వఁడో వృద్ధకంచుకి యిట్లువచ్చుచున్నాఁడు.
వీనిని గనుఁగొనిన సమస్తమును తెలియును,

[కంచుకి ప్రవేశించుచు]

కంచు—(తనలో) తెల్లవారినశ్రీరామపట్టాభిషేకముజరుగుఁబునఁట!
పట్టాభిషేక మహోత్సవసమయమున మామహారాజుగారు
సేవకులకందఱకునుకొక్కొక్క నెలజీత ముచితముగానిత్తురఁట.
ఆహా! సంతోషసమయమునఁ జేయు దాతృత్వమిట్లుండవలె
నుగదా!

మంథ—(కంచుకిని జూచి) ఓయి! కంచుకి! నేఁడీనగరమింత శృంగారింపఁ
బడియుండుటకుఁ గారణమేమి? మహారాజుగారికొలువుకూటము
ననుండునీకుఁ దెలియని విషయములుండవుగాన నడుగుచున్నాను.

కంచు—ఓహో! మంథరవా! ఈనగర మెందులకిట్లలంకరింపఁబడి
యున్నదో కారణము నీకుఁ దెలియనే లేదు కాఁబోలు! అవును.
కైకమ్మగారు నీకుఁ బెట్టుచున్నకూడు నీశరీరమును కొవ్వుపట్టఁ
జేసినది.

మంథ—నీమాటలుజాలించి కారణము జెప్పుము.

కంచు—రేపు శ్రీరామచంద్ర పట్టాభిషేక మహోత్సవము. ఇంత
కంటెఁ గావలసిన కారణమేమున్నది?

మంథ—(తనలో) ఏమీ! శ్రీరాముని పట్టాభిషేక మహోత్సవమా?
(ప్రకాశముగా) కంచుకీ! ఈయభిషేకోత్సవ మింతతొందర
గాఁజేయుటకు రాజుగారి కేలయవసరము గలిగినది?

కంచు—తొందరయేమున్నది. రాజ్యాభిషిక్తుండవుటకు శ్రీరామునకుఁ

దగినవయస్సు వచ్చియుండుటచేతనే; ఎప్పుడైనను జేయవలసిన దే. (ఇంచుకయూరకుండి) నీకోఁ గాలయాపనఁ జేయుచుండు టకు నాకువీలు లేదు. నే నేగవలెను.

(నిష్క్రమించును.)

మంథ.—(తనలో) రేపు శ్రీరామచంద్ర పట్టాభిషేక మహోత్సవ ముజరుపఁబడునఁట. నేనెట్లయిన నీయభిషేకోత్సవమునకంతరా యము గల్గింపవలయును. (ఆలోచించి) రాజ్యపరిపాలనార్థ్యం డగు శ్రీరామచంద్రుఁడు రాజగుచుండగా దీనికి నేను భంగము గలిగించినందువలనఁ బ్రయోజనమేమున్నది ? ప్రయోజనమే మి. ఒకరి మేలుచూచి యోర్వలేకపోవుట నాకుసహజగుణ ము. ఈవిషయమై నాప్రయత్నము ఫలించునా లేదా య నిమాత్రము నేనాలోచింప వలసియున్నది. (ఆలోచించి) ఫలిం పకేమి! కైక నాచేతిలో జంత్రపుబొమ్మయేకదా ! నేనెట్లు చెప్పిన నట్లునడచుకొనును. ఆమెను మాయలోఁబడవేసి యా మెచేత దశరథుని భరతునకుఁ బట్టముగట్టుమని యడిగించెద. కాని, శ్రీరామపట్టాభిషేకమున కంతరాయము గలిగించినం దువలన నేనందులాభమేమి. (జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని) ఆ! మఱచి పోయితిని. మున్నొకసారి మాతాత, శ్రీరాముఁడు కొన్నివత్స రము లరణ్యవాసియై చనుననియు, నాకారణమున దుష్టదైత్య సంహారము జరిగి భూభారము తగ్గుననియుఁ జెప్పినాఁడు. కా వున నేనీవిషయమై యింక సంశయింప నక్కరలేదు. (ఇంచుక నడచి) ఇదిగో! కైకమందిరము.

[తెర లేచును]

[కైక మందిరమున శయనించియుండును.]

[కైకమందిరమున మంథర ప్రవేశించి పాడెడిపాట.]

బేహాగ్ రాగం—ఏకతాళము.

ప॥ ఇదియేగదా! రామునిపైగల క్రోధము దీరగయదనిదియేగదా॥

అ॥ ప॥ సుదినముగదయా దినము । నామనమున ।
పదిలపరచిన పగసాధింపగ (కైకనుజూచి)
నిదురించుచుండ నీ । వలఁత నేఁడేలనో
వదనముగాఢని । ద్రావస్థఁ జెందె ॥ నిదియే॥

మంథ—(కైకంజూచి) ఇదిగో! ఈమె నిద్రించుచున్నది. సమీపించెదఁగాక, (సమీపించి) కైకా! కైకా! ఎప్పుడును నీవు నిద్రియేనా?

కైక—(లేచి) ఏమి! మంథరా! ఇంతరాత్రివేళ వచ్చితివి?

మంథ—ఇప్పుడేమంత పొద్దుపోయినది?

కైక—ఎందుచేతనోగాని నిద్రాదేవి నన్ను నేఁడు త్వరగా నావహించినది.

మంథ—పాపము! రేపుజరుగనున్న కార్యమునకుఁ గావలసినపను లన్నియుఁ బగ లెల్లఁ జేసి మిగులనలసియుంటివి కాఁబోలు!

కైక—రేపేమికార్యము?

మంథ—అబ్బా! ఎంతజాణవు! రేపేమి కార్యమో తెలియదా? పురమునిండ తాళములు తప్పెట్లు తెగమ్రోగుచుండఁగా నీకు నిద్రయెట్లువచ్చినది? మనపురము నేడు అమరావతిని మించి యుండునట్లలంకరించిరే! ఇదేమియు నీకుఁ దెలియకుండనే యుండెనా?

కైక—నిజముగా నాకేమియుఁ దెలియదు.

మంథ—నీనాథుఁడు నీకీవిషయమై యేమియుఁ జెప్పనేలేదా?

కైక—నాకేవిషయమును జెప్పలేదు. చెప్పినచో నీకుఁజెప్పకుండా వదనా! నీకన్న నాకాప్తులెవ్వరు?

మంథర—అవును. ఎందుకు చెప్పును? పోనిమ్ము, నాకుమాత్రమేల! జరుగనున్నది జరుగకమానదు. నీకుఁదెలియకమానదు. ఇంతలో నేను తొందరపడనేల?

కైక—మంథరా! ఎంతకేమనవసరమైనమాటలు! నాకేమియుం దెలియదని చెప్పితిని. అసంగతియేదో వినుటకు నాచిత్తము తత్తరపడుచున్నది.

మంథ—నీనాథుఁడు నీకుఁజెప్పకుండనే యీకార్యము చేయుచున్నాఁడా యని సంశయము గలుగుచున్నది.

కైక—ఏకార్యము?

మంథ—ఏమున్నది. రేపు శ్రీరామచంద్రునకుఁ బట్టాభిషేకమహోత్సవముఁ గావించునఁట.

కైక—(సంతోషముతో) ఏమేమీ! మంథరా! శ్రీరామచంద్రపట్టాభిషేకమహోత్సవమా! అహా! నేడు కర్ణము లెట్టి పుణ్యమును నోచుకొన్నవో కదా! ఎప్పుడు శ్రీరామచంద్రపట్టాభిషేకమహోత్సవము గావింపఁబడునో, ఎప్పుడు నేను దానిని నయనానందకరముగఁ జూడఁగలుగుదునో యని వేచియుంటిని. నాకోరిక నేటికి ఫలించినది. ఈవార్తవినిపించి శ్రవణోత్సవము గలిగించినందులకీ వచ్చులహారమును గైకొనుము.

(హారమిచ్చుచున్నది.)

మంథ—(పుచ్చుకొనక) ఈహారమూ నీవద్దనే యుంచుము. పరిచారిక నగువాకెట్టి యమూల్యాభరణమేల. (తనలో) రామచంద్రుని పట్టాభిషేకమని చెప్పినంతనే యీమెకు మితిమీఱిన సంతోషము కలిగినది. ఈమె నాయుద్యమమునకంగీకరించునా

లేదాయని సంశయముగలుగుచున్నది. కానిమ్ము; ఇంతమాత్రముచేత నేను విడిచిపెట్టరాదు. (ప్రకాశముగా) ఈవార్త నీకంతసంతోషదాయకంబుగ నున్నదా?

కైక—మంథరా!

తే. గీ. రవికులాంభోధిచంద్రుండు రమ్యగుణుఁడు
బుత్రులందఱిలోఁ బెద్ద పూతచరితుఁ
డట్టి శ్రీరామమూర్తి పట్టాభిషేక
మన్న నాకు సంతోషదాయకముగాదె!

మంథ—ఈమహోత్సవము నీకు సంతోషమేమోగాని నాకు మాత్రముగాదు.

కైక—నీవట్లు పలికెదవేల? రాజ్యార్హుండును సుగుణమూర్తియు నగు రఘునందనుని యభిషేకోత్సవము నీకును నాకు నేగాక ప్రజలందఱికును సంతోషదాయకమేయని యెఱుంగుము.

మంథ—నీవు వట్టి బేలవు. అందుచేతనే యిట్లు పలుకుచుంటివి. ఈ యభిషేకోత్సవము నీకుఁ జింతఁగూర్చునుగాని సంతోషముగాదు.

కైక—ఏమేమీ! ఇది నాకుఁ జింతఁగూర్చునా?

మంథ—సంశయమేమున్నది? కానిమ్ము! నీనాథునకుఁ దక్కినభార్యలకంటె నీయందనురాగ మెక్కువయని పలుకుచుందువు కదా? ఈయభిషేకోత్సవమును గూర్చి నీతో నెప్పుడైన బలికి యుండెనా? తెల్లవాఱెనఁగదా కార్యము; ఇప్పటికైనఁ జెప్పి యుండెనా?

కైక—మంథరా! రాచకార్యముల తొందరలో నుండుటచేత మఱచిపోయి యుండవచ్చును. అదియుంగాక నాతోఁ జెప్పిననేమి, చెప్పకున్ననేమి!

మంథ.—రాచకార్య విషయముల తొందరకాదు. అస్తమానము కౌసల్యతో గుసగుసలాడుచు వచ్చుటకు తీరుబడి లేకపోవుటచేత మఱియు నీతోఁ జెప్పినచో నీకార్యమునకు నీవేమి యంతరాయము గలిగింతువోయని తలంచి యుండెను.

కైక—ఎంత వెఱ్ఱిమాటఁ బలికితివి. అనుగుణభద్రుండగు రామభద్రుని యభిషేకమునకు నే నంతరాయము గలిగింతునా ! నేనంత పాపచిత్తనా !

మంథ—నీవు పాపచిత్తవో పుణ్యచిత్తవో నాకుఁ దెలియదు. నీకొంపమునుఁగుచున్నదనుసంగతి నీకుఁ దెలియకున్నది. నీ తెలివియిట్లున్నది. ఇన్ని దినములనుండియు నీవు గడుసుదానవని తలంచితిని. సవతిసుతుఁడగు శ్రీరాముఁడు రాజగుచుండఁగా నీవుసంతసించుచుంటివా ! శ్రీరాముఁడు రాజైనచో నీవు కౌసల్యచెప్పుచేతలలో నుండవలయును. భరతుఁడును నొకసేవకుఁడై యుండును. మిమ్ముఁ దలఁచుకొన్న నాకెంతయు వగపుగలుగుచున్నది. నాచేతులతోఁ బెంచినభరతుఁ డొకరికి సేవకుఁడై యుండఁగా నేను కన్నులార జూచుచు నోర్వఁగలనా! నీకుఁ జేతనైనచో భరతునకుఁ బట్టంబుగట్టించుకొనుము. లేనిచో నీ వందుపాట్లకు మితిలేక యుండును.

కైక—మంథరా! నీవెంతయు నజ్ఞానాబ్ధిలో మునిఁగిపోతివి. శ్రీరామచంద్రుని హృదయము నీవెఱుఁగవు.

[కైక పాడెడిపాట.]

మోహనరాగము—చాపుతాళము.

ప॥ యిటులాడఁ దగునా। ఇనుమంతయు నీమది రోషింపక ॥యిటు॥

అ॥ ప॥ పట్టాభిషిక్తుండగుటకు। పావననాముండు రాముఁడు తగఁడని వచియింతువే॥ యిటు॥

పితృభక్తితత్పరుండు । పురజనులకు ప్రియంకరుండు
పుత్రులలో పూజ్యుండు । మాతృసేవనురువనివాఁడు॥ యిటు॥

తే. గీ. భరతుకంటెను నాయందు । భక్తిమిగుల
బూని చరియించునట్టి య । త్పుణ్యమూర్తి
తగఁడొ యతఁడు రాజ్యమునేల । తమ్ములెల్ల
నతని సేవింపరాదొకో । క్షితితలమున.

తే. గీ. విద్యయందు బృహస్పతిగ । విమలభక్తి
యందుఁ బ్రహ్లాదుహాసియించి । యలరుననుచు
జనులు నుతిసేతురా రామ । చంద్రు; నట్టి
వాఁడు రాజ్యంబునేలగా । వలనుపడదా.

ఆతఁడీ సాకేతరాష్ట్రమేకాదు. పదునాల్గు లోకములను బాలింపఁదగి
న సమర్థుఁడని యెఱుంగుము. ఆరామచంద్రుఁ డెవ్వడును న
సత్యమాడఁడు. శరణన్నవారిని విడిచిపెట్టఁడు. అతని సుగుణ
ములఁ బొగడుటకు వేనోళ్ళచిలువకైనఁ దరముగాదు! బాలుఁ
డైయుండఁగనే గాధేయుని సవనముఁగాపాడి, యహల్యాశాప
మువాపి, హరచాపమును ఖండించి జనకరాజతనూజను వివా
హమాడినాఁడు. అట్టిశ్రీరామచంద్రుఁడు రాజగుటఁజూచి యె
వ్వరు సంతోషింపక యుందురు?

ఉ. ఆరఘురామచంద్రుఁడు ధ । రాధిపులెల్లను భక్తిఁగొల్వ నీ
ధారుణియెల్ల నేలయును । ధర్మము దప్పక యేలుగాదె; యిం
పారఁ బ్రజాళి చిత్తముల । నంచితమోదముఁ జెందఁ దమ్ములున్
జేరి భజింప సంతతము । శిష్టజనంబులు మెచ్చునట్లుగన్.

[మంథర, కైక పాడెడి డైలాగ్ పాట]

కేదారరాగం-ఏకతాళము.

మంథ—ప॥ చాలుచాలునో చేల యీలీల బలుక పైవచ్చునంగతి
దెలియక॥ చాలు॥

అ॥ ప॥ పలుమాటలింక నా కేల॥ చిరకాలమునుంచినీమో్రల
మెలగినదాన । నగుటనోచాన । నీమేలుదలచిపల్క
తిగ॥ చాలు॥

కైక—ఆలకింపుము. నాకేమిభయము! నా ప్రాణనాథుఁడు నాపాలినుండ

మంథ—మేలుమేలు వెఱ్ఱిదాన ! నీగర్వమింకచాలు ముప్పుగల్గు నీకు
ముందు॥చాలు॥

మంథ—కైకా ! నీవు వట్టిమూర్ఖురాలవు లోకజ్ఞానము బాగుగా తెలి
యదు. రాజ్యప్రాప్తి యెట్టివానికైనను గర్వము గలుగఁ
జేయును. శ్రీరాముఁడు నృపతియైనచో భరతుని వనవాసిగఁజే
సితీరును. లక్ష్మణుండు రాముని నిరంతరమును సేవించుచునుం
డుటచేత నాతని కెట్టికీడును జేయఁడు. సీతాకౌసల్యదగ్గఱ సేవ
కావృత్తి తప్పదు. ఇంతకుమున్ను దశరథునకు నీమొదలనక్క
వ ప్రేమగలదని గర్వింపుచుందువు. కావున,నీవు నామాటవిని
చేతనైనచో భరతునకుఁ బట్టముకట్టించుకొమ్ము.

కైక—(తనలో) ఈమంథర యెప్పుడు నాయభివృద్ధినిఁ గోరు
చుండును. ఈమెచెప్పుచున్న వాక్యములు సత్యములే. (ప్రకా
శముగా)మంథరా! రాజ్యార్హుండగు రామచంద్రునివిడిచి భ
రతుని రాజుగాఁజేయుమని నేనేవిధమునదశరథునిగోరుదును!
అట్లుగోరుదునేని|జనులెల్లరును రాముని యభిషేకమునుజూడలేక
యన్యాయతచే నిట్లుచేసెనని లోకులెల్ల నన్ను నిందింపరా!బ్ర
తికి యున్నంతకాలమే గాక, చచ్చినపిదపగూడ నన్నినింద

విడువదు. ఇంక నేమి సేయుదును. ఏయుపాయమును దోఁచకున్నది.

మంథ — ఉపాయముల కేమి. నీవు నావలన నెఱుఁగఁదలఁచి యడుగుచుంటివిగాని నీకు మాత్రము దెలియదా! మున్ను శంబరునితో యుద్ధము సేయుటకు దేవలోకమునకు నీనాథుఁ డరిగినప్పుడు నీవుగూడ నాతనివెంటనరిగి యాతనికి సహాయంబొనర్చినప్పుడా తఁడు నిన్ను మెచ్చి రెండువరము లిచ్చియున్నాఁడు. ఆసంగతి నీకు జ్ఞాపక మున్నదా?

కైక — ఆసంగతి నేను మఱచిపోయితినిసుమా! నీకెంతజ్ఞాపకమే!

మంథ — ఆవరములను నింతవఱకును నీవు నీనాథునియొద్ద గ్రహించియుండలేదు. అయ్యవి యీసమయమున నక్కఱకు వచ్చును. మొదటివరంబున రాముని నరణ్యమునఁ బదునాల్గు వత్సరములు వసింపఁ బంపుమనియు, రెండవ వరమున భరతునిరాజు జేయుమనియుఁ గోరుము. సత్యవాక్పాలకుండగుటచే నీనాథుఁడు దీనికంగీకరించితీరును.

కైక — పొట్టివాండ్రకుఁ బుట్టెడు బుద్ధులందురు. నీ తెలివికి మెచ్చితిని. (ఎదుటఁజూచి) అడుగులచప్పుడు వినవచ్చుచున్నది. నాథుండు వచ్చుచుండెఁగాఁబోలు నీవరుగుము. ఇంక నేనా ప్రయత్నమున నుండెద.

మంథ — (నిష్క్రమించును.)

కైక — (తనలో) నేను కోపగృహమునఁ బ్రవేశించినఁగాని కార్యము ఫలింపదు.

(భూషణముల దీసి యొకమూలఁ బడి యుండును.)

[దశరథుఁడు ప్రవేశమునఁ బాడెడి పాట.]

కన్నడరాగం - టప్పా

ప॥ ఏమిా! యిా! అద్భుతము! యిాభవనము కళాహీనమై
యుండ॥ ఏమిా॥

అ॥ ప॥ పాపమాయగానున్నదే యిందెవ్వరుగానరే॥ ఏమిా॥
నామనోహారిణి అరవిందమణి
యిామాడ్కిఁ జేసి! యెందరిగెనయ్యో॥ ఏమిా॥

[దశరథుఁడు—ప్రవేశము.]

దశ—(దిక్కులఁజూచి) ఏమిది!

తే. గీ. నన్ను వీక్షించినంతనే సవ్యమాదము
తోడ నెదురుగా నేతెంచు తోయజాక్షి
రాకయున్నదదేమికో కారణము నేఁడు
(తిరిగిచూచి)
మందిరంబున లేదేమొ మందయాన.

(మందిరమువంకఁజూచి) సౌధమంతయు మిగుల వెలవెల బాఱుచున్నది. ఒక్క పరిచారికయైనఁ గానిపింపదు. ఒకవేళ కైకపరిహాసమునకై యెచ్చటనైన దాగియున్నదేమో! అట్లైయుండును. (ఇటునటుజూచి) ఇదిగో! భూషణములన్నియుఁ దీసివేసి యిచ్చటఁ బడియున్నది. ఈమెమోము మిగుల కోపభావమును సూచింపుచున్నది. ఇట్లలుకవహించి పరుండియుండుట కేమికారణము! నెమ్మదిగా నీమెం జేరి కోపమును బాపెదఁగాక (కైకనుసమీపించి)

మ. అలుకేల న్మదిబూనెదీవు యిట నీ యాజ్ఞావిధేయుండఁగాఁ
గలికీ కన్నులువిచ్చి చూచినను నీ కామ్యంబు లేమేమియో

తెలుపంగాఁదగు వానినెల్లనిపుడే । దీర్పఁగా నడుగ నమ్మినీ
పలుమాటలేల బని యేమి నాహృదయము । జ్ఞాతాతప్తిపీడింపుమా.

తరుణీ! తెమ్మ. తెమ్మ. నీవు కోపించినచో దశరథుండొక్క నిమిష
మైనఁ దాళఁగలఁడా! భార్యలందఱికన్న నిన్నుఁ బరమానురాగ
మునఁజూచువానిని, తన మనోధనమంతయు నీయధీనముఁ
జేసి వర్తించువానిని, నీకంటెఁ బ్రపంచమున నెక్కువ యేది
యు లేదని తలంచువానిని, నీవిధమునఁ గోపదృష్టితోఁజూచు
ట తగునా?

తే. గీ. కోపమిటుఁ బూని నాపైనఁ । గోమలాంగి
భూషణంబుల వర్జించి । ముసుఁగుఁదాల్చి
పట్టి కటికి నేలపయినఁ । బవ్వళించి
తేని; యుండుటకుఁ గారణం । బేమి చెపుమ.

[కైక దశరథుడు పాడెడి డైలాగ్ పాట]

బెహాగ్ రాగం—ఆదితాళం.

కైక—ప. చాలుచాలు నాతోలిసి కేల ననుముట్టకు చేయిబట్టకు॥
చాలు॥

అ॥ ప॥ నాలలాటమున వి। రించి లిఖయించిన। వ్రాతనుగూర్చి
నేవిచారింపవలసె। నాకుకోపమేమి॥

దశ—బాలా గుణజాలా యిదేల యీలీల విచారింపనేల గతమేమో
త్వరగ దెలిపి నాదుమదికలతఁ దీర్పదయదలిర్పుమా॥

కైక—(లేచి) నాథా! నన్నుముట్టవలదు. నాకెవ్వరిపైనను గోపము
లేదు. మీపైనఁ గోపించుటకు మీరేమిచేసితిరి? నాకర్మఫలమి
ట్లున్నది. ఒకరి ననవేల! ఎవరుచేసికొనినకర్మము వారనుభవిం
పవలయునుగదా?

దశ—తరుణీ! నీసంతోషమునకుఁ దగిన కారణముఁ జెప్పక యిట్లుపలికిన నేనేమనఁగలవాఁడను. ఏదుర్మతులైన నీకెగ్గుపలికిరా! అట్లు జేయుట కెవ్వరు సాహసింతురే! ఒకవేళ నట్టిచేదైన నున్నచోఁ జెప్పుము. దండించి తీరెద.

తే. గీ. కోసలేశ్వరుపుత్రిక ! కోపమూని
నిన్నుదూషించెనా చెప్పు ! నిశ్చయముగ
ఆసుమిత్ర నీయెడల నే ! మైన దూష
ణంబు పలికెన విడిపింపు ! నాతిమిన్న.

కైక—నన్నెవ్వరును దూషింపను లేదు. భూషింపను లేదు. అయినను నాకీయనవసరప్రసంగ మెందుకు? మీదారిని మీరు పొండు. పాపము. మీరియ్యది కౌసల్యా మందిరమని పొరబడి దారి తప్పివచ్చినారు. మీకొఱకు కౌసల్యామహాదేవిగారు నిరీక్షించియుందురు. ఇప్పటికే చాలపొద్దుపోయినది. శీఘ్రముగా దయచేయుఁడు. (ప్రక్కకుదిరిగిచూచి) ఎవరే అక్కడ పరిచారిక! మహారాజుగారికి కౌసల్యాసౌధమునకు దారిఁజూపుము.

దశ—నారీమణీ! నేఁడు నీమాటలు క్రొత్తదారి నవలంబించినవి—

ఉ. నేరములేదు నాయెడల ! నీరజపత్రవిశాలనేత్రి; యీ
తీరున నేలపల్కెదవు ! దివ్యకృపారస ముప్పతిల్లగా
సారమతిన్ వసుంగదుము ! చల్లఁగ దెల్పుము నీదుకోర్కెనిం
పారఁగఁదీర్పు వాఁడను ద్వ ! దాత్మను సంశయమంద నేటికిన్.

కైక—అయ్యో! తీర్పకేమి-పుట్టి బుద్ధియెఱిఁగినప్పటినుండియు నా కోర్కెలన్నియుఁ దీర్చుచునే యున్నారు. ఏమియుఁ దీర్పనిచో నింతదాన నగుదునా? శ్రీరామచంద్రుని పట్టాభిషేకమహోత్సవమునుగూర్చి యావృద్ధసాధ్వియగు కౌసల్యతోడనే గుసగుసలాడవలెనా? ఆశుభవార్త నాచెవినిఁబడఁగూడదా? నాచె

వులంతటి పాపమును జేసియున్నవా? ఆయభిషేకవార్తవిన్న నేను చింతింతునని తలంచితిరా?

దశ—ఓ వెఱ్ఱిదానా! ఇందుకా నీకుఁగోపము శ్రీరామపట్టాభిషేకము నెఱపుటకు నిన్న నేనిశ్చయించితిని. కొన్ని రాచకార్యముల తొందరచేతను, నభిషేకోత్సవమునకుఁ దగినప్రయత్నములు జేయుచుండుటచేతను నిన్న నీమందిరమునకు రాలేదు. ఇదిగో ఇప్పుడు వచ్చితిని, అంతియేకాని మఱియొండు కారణమేమియును లేదు.

తే. గీ. చాన! రామాభిషేక సత్సమయమందు
నీవు చేయవలసిన దెంతేని కలదు
కోపముడుగుము నాపైనఁ గువలయాక్షి
రమ్ము; మాఁదరింపఁగనన్ను రమ్ము రమ్ము.

దీనికై యింత యాగ్రహమేల! చాలుఁజాలు. నీ బేలతనంబు వెల్లడిఁ జేసితివి.

కైక—అవునవును. సమయము వచ్చినప్పుడు మీరిట్లే బ్రతిమాలుకొందురు, మీహృదయము నేనెఱుంగనా! మధుపూరితవిషఘటము. ఇంతవఱకును నేమాయని భావించితిని. నేఁటికి మీహృదయము సంపూర్తిగాఁ గనుఁగొంటిని. ఏదియెట్లయినను మీచిత్తమసత్యమున కాలవాలమను మాత్రము నాకుఁ దెలిసినది. పైకిమాత్రము "దశరథుఁడు సత్యముదప్పఁడు" అనిజనము లనుకొనునట్లు మాత్రము సంచరింపుచుందురు. అదియే మీదగ్గరనున్న గొప్పగుణము.

దశ—తరుణీమణీ! నీవిప్పుడును యేదోలేనిపోని యాగ్రహముఁ గల్పించుకొనుచుందువు, కానిచో, నావలనఁ గలిగినలోపమేమి? అట్టిదేదైన నున్నఁ జెప్పుము. సవరించుకొందును.

కైక — లోకములకేమి! కావలసినన్ని; అన్నిటిని మించిన యసత్యమొకటి మీహృదయమును నివాసముగాఁ జేసికొనియున్నది.

దశ — కైకయరాజపుత్రీ! నీవు నాచిత్తమును బరీక్షించుట కిట్లు పలుకుచుంటివి గాని నాచిత్తము నీకుమాత్రము తెలియదా! ఈదశరథుండెప్పుడైన నసత్యమాడెనా! ఆడునా?

తే. గీ. సూర్యవంశనృపులు వరి | శుద్ధచరితు
లన్యకామాదరు లుర్వరా | జ్యంబు ధనము
పోవునుగాని సత్యమ్ము మీరి | పొలతిమిన్న
కలికాలమేటికి నీరీతి | భావ్యమగునె.

ప్రాణములు బోవుచున్ననైనను రవికులీనులు ధర్మముఁ దప్పి వర్తింపరు. ఇది మామాటికిని నిశ్చయము. నీవు మాటవరుసకన్నంతమాత్రమున నీ దశరథునిహృదయమునకుఁ గళంకము వచ్చునే.

కైక — ఎవరిమట్టునకు వారసత్యవాదమని చెప్పుకొనుట సహజమే కదా?

దశ — నేనెప్పుడైన నసత్యమాడియుంటినా! ఏదియైన నొకవిషయము వ్రేలుమడచి చెప్పుము? నిరంతరము రాష్ట్రజనులను గన్న బిడ్డలవిధమునఁ జూచుచు, ధర్మపథముఁ దప్పక రాజ్యము బాలించుచున్నాఁడను. శరణుబొందినవారిని రక్షింతునని కంకణము ధరించినాఁడను. ధర్మసత్యవ్రతముల కావాసమైన రవివంశమున జన్మమొందినాఁడను. అట్టి నన్నసత్యవాదిగాఁ బలికిన నేమందును! పోనిమ్ము. అట్టిదేదో చెప్పుము?

కైక — ఆలోచించుకొన్నచో మీకే తెలియును. నేఁజెప్పనక్కఱలేదు.

దశ — (ఆలోచించి) బుద్ధిపూర్వకముగా నేనెప్పుడైన నసత్యము బలికినట్లు నాకు స్ఫురించుటలేదు.

కైక — బుద్ధిపూర్వకము గాకపోయినచో మఱియెప్పుడైన జేసియుందురా?

దశ — నాకేమియు జ్ఞాపకము లేదు.

కైక—పోనిండు. నేను జ్ఞాపకము సేయుదునా?

దశ—అవశ్యము.

కైక—మున్ను మిమ్ములను దేవేంద్రుడు శంబరాసురునితో యుద్ధము సేయుటకుఁ దనలోకమునకుఁ గొనిపోయిన సంగతియైన జ్ఞాపకమున్నదా?

దశ—అయ్యో! జ్ఞాపకము లేకేమి! అప్పుడు నేను నిన్నుఁ గూడఁ దోడ్కొనిపోయియుంటినిగాదా?

కైక—ఇంక నేమి? ఏ సంగతియు జ్ఞాపకము లేనట్లు మాటాడుచుందురు. అచ్చట తీవ్రరణమొనరించుచుండ మీ రథచక్రములు నేల దిగబడనున్న యవసరమున......

దశ—అవునవును? ఆ సంగతి జరిగి యెన్ని సంవత్సరములో యగుటచేత మఱచితిని. ఇప్పుడు జ్ఞప్తికివచ్చినది. అపుడు నీవు రథచక్రములు నేలఁ గ్రుంగకుండ నీ సామర్థ్యముచే నెత్తినావు. అవునా?

కైక—అప్పుడు మీరు నే నొనర్చిన కార్యమునకు సంతసించి నాకు రెండు వరములిచ్చియుండుటమాత్రము మఱచిపోయినారు కాఁబోలు!

దశ—అంతకంతకు వృద్ధదశకదా వచ్చుచున్నది! ఒకవేళ మఱచియే యుండును. నీవు జ్ఞాపకము సేయవచ్చును. ఇపుడు నీవు చెప్పినంతనె నాకుస్ఫురించినది. నిజమే నేను నీకు వరములిచ్చినమాట.

కైక—వానిని నామీఁదఁ దీర్చియుండిరా?

దశ—లేదు.

కైక—ఎందుచేత?

దశ—నీవు కోరియుండక పోవుటచేత.

కైక—అట్లుగాదు. కైక మరచిపోయినది; ఇంక నీవరములమాటయెత్తఁ గూడదనియూరకుండిరి. ఇది మీ సత్యసంధతకు భంగముకాదా?

దశ—నేనీయ లేదని చెప్పినచో నట్లగును,

కైక—కానిండు. జరిగినదానికై యోచింపనేల. ఇప్పు డావరంబుల ననుగ్రహింతురా?

దశ—తప్పకయిచ్చెదను. దీనికొఱకా నీవంత యాతురంబూనితివి?

[దశరథుడు పాడెడిపాట]

సింధుకమాచిరాగం-ఆదితాళము,

ప॥ ఇచ్చెదనో తరుణీ। నేనిడినవరంబులు నీమది మెచ్చగ నిచ్చె।
అ॥ ప॥ ఇచ్చెదఁ గోరుకొనవసంబైన యిచ్చెదఁ బ్రజలు మెచ్చగను
స్వచ్ఛమైన సూర్యవంశమందున జన్మించి యనృతంబు బలి
మచ్చదెత్తునే। మత్తకాలమునకు। మచ్చదెత్తునే ముచ్చటతో॥

సీ. రమణిరో రేపు శ్రీ రామపట్టాభిషే
కమహోత్సవంబగు గాదె; దాని
వీక్షింప సకలధ ద్వీశ్వరులరుదెంతు
రాశ్రీమహానుభా వట్టిమునులు
నాశీర్వదింపంగ నతిముదంబున వచ్చె
దరు రేపు మనకు నం దఱకుమిగుల
నానందసమయంబు నందుచే సీయభీ
ష్టము దీర్తు నీకేది సమ్మతంబొ
తే. విమలరత్నహారంబులో వెలకుమిగుల
చీరలో, మాడలో. మణి శ్రేణికయో, హ
యంబులో నేనుగులో మేలు రథంబులో ప
జనివహమో; మఱేమియో; తెలుపుమబల!

కైక—నాథా! మీరు మాటలకుమాత్ర మిట్లు పలుకుచుంటిరిగాని నిజముగా మీ రిప్పుడు వరముల ననుగ్రహింతురా?

దశ—అందులకు సందేహమేమున్నది! పోనిమ్ము. నేనెప్పుడైన వరములనీయనని చెప్పియుంటినా?

కైక—అందులకు నేననలేదు. అడిగినతరువాత నీయనని పలుకుదురేమోయని నామనంబున సంశయంబు గలుగుచున్నది.

దశ—నీవు సంశయింపఁబనిలేదు.

తే. గీ. సప్తవారాశులింకనా ॥ జలజహితుఁడు
చల్లఁబడినఁ బ్రాణములైన ॥ సమయుగాక
నైన; నాడుమది యసత్యం ॥ బాడదలివ
వేయు నేటికిఁ గోరుమ ॥ భీష్టమిదో.

ఈతఁడెప్పుడును నొక్కమాట మీఁదనే వర్తించునని తెలియుదుము.

కైక—మీమాటమీఁద నాకు నమ్మకము లేదు. కావున,నిన్ని సార్లడుగుచున్నాను. మీరు నాకిప్పుడు వరములిచ్చు విషయములో బాగుగ నాలోచించుకొని మాటనొసఁగుడు. తరువాతవిచారించిన లాభముండదు. నన్ను నిందించినఁ బ్రయోజనముండదు. చెప్పవలసిన సంగతులు ముందుగనే చెప్పుచున్నాను.

దశ—(తనలో) ఈకాంత వరములంగూర్చి యిన్నిసారులు నొక్కి వక్కాణించుచున్నందులకుఁ గారణము నూహింపఁ జాలకయున్నాను. ఈమె యేమికోరునో గూడ దెలియకున్నది.

ఉ. ఇంతి! వృథా చలంబు వహి ॥ యింపుచుఁ గోసలరాజపుత్రికిం
బంతముతోడ దాసిగను ॥ బాగుగఁ జేయుమటంచుఁ గోరునో
మంతుకు నెక్కినట్టి జన ॥ మాన్యచరిత్రుల శిక్షసేయఁగా
నంత విచారమందకను ॥ సంతసమేర్పడఁ గోరఁ బోవునో,

ఏదియైనను దప్పదుకదా. ఏమోగాని నామనమొకింత కలఁత జెందుచున్నది. ఈవరముల మాట యీమె కిప్పుడే యేల జ్ఞప్తికి రావలయు!

కానిమ్ము (ప్రకాశముగా) ఓ కేకయరాజతనయా! నీశంకలు మాని కోరఁదలంచిన దేదో కోరుము, అనవసరమైన యూహాలు గల్పించుకొనకుము.

కైక—వరములిచ్చుటకు సంసిద్ధులై యుంటిరా?

దశ—పదిసారు లేలయడిగెదవు. దీనికిఁగావలసినంబ్రయత్నము లేమున్నవి. నీవుకోరుటయు, నేనిచ్చుటయేగదా, దీనికింత యాలోచనయేల?

కైక—అట్లయిన నింక నడుగుదునా?

దశ—ఇంకను సంశయమేనా?

మ. తరుణీ! పల్కెద రాముసాక్షిగ నబద్ధంబేమియుఁ లేదు; నీ వరముల్ గోరుము దీర్తు నెట్టివయినన్ గైజల్మాటలింకేల; నీ వరయుంగాదగునాదుమానసము; దేహాంబందు ప్రాణంబులీ ధరపై రాలిన గాలనిమ్మెపుడు సత్యస్ఫూర్తి రాజిల్లదన్.

కైక—(తనలో) ఇంక నీతఁడు తిరుగఁడు. రామునిమీఁద యొట్టుపెట్టుకొని కట్టుఁబడినాఁడు. (ప్రకాశముగా) నాథా! ఇంతగా మీరు చెప్పుచుంటిరిగానఁ గోరెదను.

దశ—నిస్సందేహముగఁ గోరుము. (తనలో) భగవంతా! ఈమెకోవమాని నాకు ముప్పువాటిల్లు వరమేమియుఁ గోరకుండఁజేయుము.

కైక—ప్రాణేశ్వరా! మీరు సత్యము నిలుపుకొనువారనియు నాగ్రహమెఱుంగని వారనియు, నాకోరిక దప్పక దీర్తురనియుఁ గోరుచున్నాను. ఇదిగో! వినుఁడు. శ్రీరాముఁడు బదునాల్గు వత్సరంబు లరణ్యంబున వసింపఁ బంపుటొకటియు, భరతునిరాజుగాఁ జేయుటొకటియు, నీరెండువరంబులను ననుగ్రహింపుఁడు.

దశ — హా! (మూర్ఛిల్లి లేచి) రమణీ! నేను దశరథుఁడనే నా! నీవు కై
కవేనా! ఏమి! రాముని వనవాసములకుఁ బంపుటయా! ఈ మా
టలు నిజముగా నీనోటనుండి వెలువడినవేనా! ఒకవేళ నేను
కలఁగఁటినా! ఈ దారుణవాక్యము లేమి!

కైక — మీరు కలఁగ లేదు. మీరు దశరథులే. నేను కైకనే! మీ రి
చ్చెదమన్న వరంబులలో నేనిట్లు గోరితిని.

దశ — హా! కైక! నీకేమయిన మనస్సు కుదురుగా లేక పోవుట చేత
నిట్లు గోరితి వేమో? మరల నాలోచించుకొని కోరుము. రాము
న్ని నీ వేమి. సుగుణశీలుఁడు, ధర్మమూర్తి, సుకుమారశరీరుఁ
డు, పితృమాతృభక్తితత్పరుఁడు, నగు రాముని వనవాసములకుఁ
బంపుమని కోరు టేమి?

కైక — నాథా! నేనాలోచించుకొనియే యీవరములం గోరితిని. సత్య
సంధులగు మీరు వీనిని జెల్లింపుఁడు.

దశ — ఆలోచించుకొనియే యిట్టివరములఁ గోరితివా? ఎంత దారుణ
మెంత దారుణము!

[దశరథుఁడు పాడిన పాట.

హిందు — ముఖారిరాగం — ఏకతాళం.

ప॥ ఎంతటిదారుణమెంతటిదారుణము! యీమురంతకోరిక! యెంత

అ॥ ప॥ నుంటియైన కొంతుజంతులేక! స్వాంతమందునన్ యోచింపక
యింతటిఘోరతరకోరిక గోరనాలుకెట్లాడెనే పాపీ!
సతతమాతృభక్తితత్పరుఁడు సద్గుణుండు శ్రీరామచంద్రుండు
కాంతారంబుల జరింపవేడుకా! కైకా ఘనపాషాణమతీ॥
యెంత॥

తే. గీ. రాజ్యపరిపాలనార్హుండు రమ్యగుణుఁడు
మాతృపితృభక్తిపరుఁడు సన్మాన్యచరితుఁ

పట్టి రాముఁ, డడవులకు । నంపుమంచుఁ
గోరఁగా జెల్లునే నీకుఁ । గుందరదన.

సీ. బాలుఁడై యుండియే । బలకార్యములఁ జూపి,
గాధేయుయాగంబు । గాచినాఁడు
పతిశాపవశమునఁ । బాషాణమైనట్టి
వనజాక్షిశాపంబు । బాపినాఁడు
హరుని చాపముఁ ద్రుంచి । యఖిలరాజులు మెచ్చ
నవనిపుత్త్రినిఁ బెండ్లి । యాడినాఁడు
నేలఱేడుల నెల్ల । దూలించి దుంచిన
పరశురాముని భంగ । పఱచినాఁడు

తే. గీ. ముగురుతమ్ముల సమదృష్టి । బ్రోచువాఁడు
నాశ్రితుల నప్పురక్షించి । యలరువాఁడు
వాఁడు శ్రీరామచంద్రుండు । పాడియగునె
వాని వనములఁ గంపంగ । వారిజాక్షి.

మఱచిపోయి యిట్లు గోరితివని నేను తలంచుచున్నాను.

కైక—నాథా! ఇందులో సందియ మేమియును లేదు. ఈవరంబులఁ జెల్లించి మీ సత్యమును నిలుపుకొనుఁడు.

దశ—అక్కటా! కైక! ఇట్టి దారుణపుఁ గోరికఁ గోరుటకు నీచిత్త మెట్లు సమ్మతించినది. ఇట్టి కోరికఁ గోరుటకు నీకుబుద్ధిపుట్టినదని నేను తలంపను. నీ కెవ్వరో దుర్బోధ చేసి యుందురు. కాని చో నీ వెన్నఁడైన శ్రీరాముని కీడు దలంచితివా! శ్రీరాముఁడన్న నాకు భరతునికంటె నెక్కువవాఁడని నీ వెప్పుడెప్పుడు నాతోఁ జెప్పుచువచ్చితివే. అట్టిచో నీ వు నేఁ డిట్లు కోరుట వింతగా నున్నది.

తే. గీ. తల్లి కౌసల్యపైకన్న నుల్లమందు
ప్రబలభక్తి నిజాప్తు నీపైనవాఁడు
వానివనవాసిగాఁ జేయ వాంఛయేల
కోరుమింకొక్క వరమును కోమలాంగి.

నీకుఁ గోరుటకు వరములే లేకపోయినవా!

కైక — నాథా! ఇందుకే మిమ్ముల నాలోచించుకొని మాటనిమ్మని చెప్పితిని. పోనిండు. ఇప్పుడుమించినదేమున్నది. వరంబుల నీయునని చెప్పుఁడు.

దశ — నన్ను సత్యమునకుఁ బాలుపడుమందువా?

కైక — దానికి నేనేమి చేయుదును?

దశ — రామవనవాసమే గాని నీకు మఱియొక వరము పనికిరాదా?

కైక — నాకదియే కావలసినది.

దశ — అక్కటా! ఎంతకఠినాత్మురాలవు. శ్రీరామచంద్రుఁడు నీకేమి యపకారము జేసినాఁడు. నీకు భరతుఁడన్నను రాముఁడన్నను నొక్కవిధమే కదా? అట్టిచో నాతని కెగ్గు చేసినందువలన నీకందు లాభమేమున్నది. లోకము నిందించునని యైనఁ దలంపక యిట్టి కోరిక గోరితివే.

ఉ. కేకయరాజు నంతయును గీర్తన సేయఁగ వచ్చుగాన నీ
వేకరణిన్ జనించితివి యిట్టిగుణంబులతోడ వానికిన్
నాకు లభించితీవుమఱి నాదగు పూర్వపుకర్మచేత; న
య్యో కృపలేక రాఘవుని నుగ్రవనంబుల కంపఁ గోరెదే.

ఎవ్వరైనను నమూల్యాభరణంబుల దెమ్మనుదురు. దుకూలంబుల దెమ్మందురు. లేక మఱియే యభీష్టములైన వాంఛింతురు. అంతియే గాని యిట్టి కోరికఁ గోరినవారిని నేను కనివినియుండలేదు. ఇట్టిబుద్ధి నీకు మాత్రమే పుట్టినది.

తే. గీ. తరుణిరో యింతకోపంబు ౯ దాల్చి యిట్టి
వరముగోరగ నీకు భా ౯ వ్యంబుగాదు
ప్రాణమిమ్మన్న నిచ్చెద ౯ రామచంద్రు
వనములకు మాత్రమేను పం ౯ పంగఁజాల.

శ్రీరామునిబాసి నేనొక్కనిమిషకాలమైనను జీవింపఁజాలను. అతఁడే నాప్రాణము. అతఁడే నాతోడునీడ. అతఁడే నాదైవము. వేయేల ! నాకీలోకమంతయు నాతనితోడనే యున్నది. కైకా ! నామాట. వినుము. రాముఁడు నీచేరక్షింపబడఁ దగినవాఁడు. నీ వేదికోరినవదియొసంగెద. శ్రీరామవనవాసవాంఛ మాత్రము మానుము.

కైక — నాథా ! ఎందుకీసంతాపము. వరంబులు లేవనినచో నొక్క
మాటతోఁ బోవునుకదా !

దశ — అయ్యో ! మా రామమూర్తిని రక్షింపవా ! ఇంత నిర్దాక్షిణ్య
మా ! రాముని విడిచి నేనెట్లు జీవింతును. తండ్రీ ! నీకుఁ బ
ట్టాభిషేకము జేయుదునని చెప్పిన యానోటితో వనవాసమున
కుఁ బొమ్మని మా రాఘవునితో నెట్లు చెప్పుదును ! కైకా! నా
ప్రార్థన వినవా ?

సీ. తరుణిరో నాదు ప్రా ౯ ర్థన మాలకింపుము
శ్రీరాముఁడడవిక ౯ కేగరాదు
నాదు దేహమునఁ బ్రా ౯ ణములు వోవుటనిశ్చ
యంబు కృపవంబూని ౯ యతనిగావఁ
జూడుము; భరతునే ౯ రేఁడుగా నొనరింతు;
నీయభీష్టముదీర ౯ నిక్కముగను
నీపాదసేవలఁ ౯ జేయుచు రామచం
ద్రుండు పురంబున ౯ నుండునతివ

తే. గీ. యింతదూరంబు దయమాలి కైక మిగిలి, నేడ
రాదుగాని యిదిగో నా కరము మోడ్చి
వేడుచున్నాను రామునిపైఁ గృపఁజూపి
నాదుప్రాణముల్ నిలఁబెట్టు నాతిమున్న.

(బ్రతిమాలును)

[కైక దశరథునకు పాడెడి డైలాగ్ పాట.]

బెహాగ్ రాగం—ఏకతాళము.

కైక—ప॥ ఇక చాలునిక చాలులే। యీ బ్రతిమాలాడుట॥
అ॥ చ॥ సకలమెఱిగినవారు మీరు యెంతైన తగుదురు ॥యిక॥
నే కోరినవరద్వయము। వేరే యాలోచింపక
నాకొసంగి మీసత్యముగాచుకొనుఁడు మాటలేల॥

దశ—ఛీ! కఠినచిత్తానీచురాల నాకెంత యంటగలవు నెంచితివా
యించుక యోచింపక
నాకేల దాపురించినావే। రాకాసి వే
లేకున్న। లోకైక। పూజ్యుని। రాముని అడవుల। పాల్
జేయు। మందువే
యీ ఖడ్గము। చే నిన్నిదె। ఖండించెద। పాపినీ॥

కైక—నాథా! మీరెంతైనను దగినవారు. ఈబ్రతిమాలుట యెం గకు? ఇచ్చెదరా, నే కోరినవరములిచ్చి సత్యసంధులనిపించుకొనుఁడు. లేదేని మీయిష్టము.

దశ—హా! ఎంత పాపాత్మురాలవు. విధి నీహృదయమును పాషాణముతో నిర్మించియుండనోపు. రవికులము మంటగల్పుటకు నీవు నాకు దాపురించితివి.

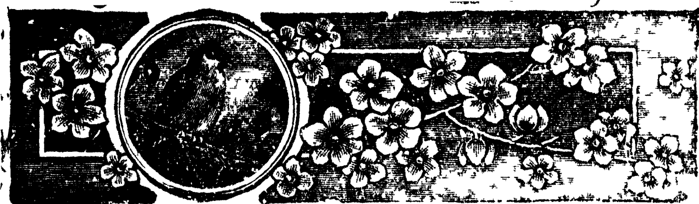
(రామునుద్దేశించి.)

శా. రారారాఘవ! నాయనా యికను నే రమ్యాయటంచున్న నన్
జేరంబిల్చి వనాళికేఁగఁదగురా శిక్షింపుగా నంచు నే
నేరీతిన్ బలుకంగలాఁడఁ దనయా యేమందు నిద్దాసికిన్
హా! రామా! వనిఁజేరఁగాఁ జనదె రా రామా రామ! శ్రీరాఘవా!

(మూర్ఛిల్లును.)

(తెరవ్రాలును)

ఇది ప్రథమాంకము



శ్రీ

పాదుకాపట్టాభిషేకము.

ద్వితీయాంకము.

రంగము — కైకమందిరము దశరథుఁడు మూర్ఛమునిఁగి యుండును. కైకప్రవేశము.]

కైక — (తనలో) ఈతఁడింకను మూర్ఛనుండి లేవలేదేమి చెపుమా!

(తెరలో)

మహారాజా! పట్టాభిషేకలగ్న మాసన్న మగుచుండెఁ గావున మిమ్ముఁ ద్వరగా రమ్మని వసిష్ఠులవారు చెప్పుచున్నారు.

కైక — (పరిక్కించి) ఓహో! సుమంత్రుఁడా యేమి! సుమంత్రా! నీవరిగి సత్వరముగా శ్రీరామునితోఁ దండ్రియాజ్ఞగా నేను దెలిపితినని చెప్పి యిక్కడకుఁ దోడ్కొనిరమ్ము.

(తెరలో) చిత్తము.

కైక — (తనలో) శ్రీరాముఁడు వచ్చులోపుగ నీతఁడు మూర్ఛనుండి లేవఁగలఁడు.

(శ్రీరామలక్ష్మణసీతలు ప్రవేశము.)

శ్రీరా — (లక్ష్మణునింజూచి) తమ్ముఁడా! తండ్రియాజ్ఞగా కైకమ్మ గారు నన్నిందులకో పిలిచినారని సుమంత్రుండు చెప్పెను గదా? ఇప్పుడు మనమామె యాశీర్వచనలాభముఁగూడఁ బడయఁగల్గుదుము — (ఇంచుక నడచి) ఏమిది! మందిరమంతయు నిశ్శబ్దము

గనున్నది. మనరాకఁ దెలుపుటకయినఁ బరిచారకులెవ్వరును లే రే. కానిమ్ము. మనమే పోవుదము—(నాల్గడుగులువైచి)లక్ష్మణా! తండ్రిగారింకను నిద్రించుచునే యున్నవారు. ఇంకను లేవలేదేమోకదా—(పరికించి) ఈయన మొగము మిగుల దీనత్వము వహించియున్నది. కన్నులవెంట నీరుగూడ గారుచున్నది. ఇందులకేమి కారణమైయుండునో (కైకను పరికించి) అమ్మా! నమస్కారము.

[రాముఁడు ప్రవేశించి పాడెడి పాట]

కన్నడరాగము-ఆదితాళం

ప॥ కైకేయి తల్లీ వందనమిదె

అ॥ ప॥ కైకొని నాప్రార్థన యాలింపుమా
నీకా మఱుఁగనేగానా జననీ॥ కై కే॥
యేకారణమున । మాజనకుండు
మేల్కొనకుండె । నింతవరకుహా॥ కై కే॥

తే. గీ. నన్నుఁ జూచినతోడనే యన్న! రామ!
వచ్చితేయంచుఁ జేరంగ వచ్చు; తండ్రి
నిదుర లేవంగ లేదేమి నేఁడు; దేహ
మందు నారోగ్యమేకదా యమ్మ చెపుమ.

నారాక విన్నంతనే యెంతయో సంతసించుచు నామ్రొక్కుఁ గైకొని యాశీర్వదించునే! అట్టితండ్రి యిట్లింకను నిద్రించుచున్నాఁడేమి ?

తే. గీ. తల్లిరో! నేఁడు నన్ను నీధరణికెల్లఁ
బట్టభద్రునిఁ జేయ భావమున నెంచెఁ
గాలమా సన్నమగుచుండెఁ గాని తండ్రి
నిదుర లేవఁగ లేదేమి నిజము దెలుపు.

(పరికించి) ఈతని కన్నుల వెంట బాష్పజలములు గాఱుచున్నవి. మోమునందు మిగుల దీనభావము గన్పట్టుచున్నది.

తే. గీ. తండ్రిశాసనమెప్డు తలను దాల్చి
సంచరింపుదు వట్టిచో జనకు మదికి
నాగ్రహము గల్గునట్టి కార్యంబు నేది
దైనఁ జేసియుండనుగదా యెన్నఁడెపుడు.

నాతండ్రిగారి కాగ్రహమువచ్చు కార్యము నేనెన్నఁడును బుద్ధిపూర్వకముగాఁ జేసియెఱుంగను. అట్టిదేదైన నున్నచోఁ జెప్పితివేని సవరించుకొందును.

కైక — వత్సా! శ్రీరామచంద్రా! పితృభక్తియందు నీకెవ్వరును సాటిగారు. ఒకరితో నిన్నుఁబోల్చుటకు వీలులేదు. నీవెప్పుడును జనకుని మొదల నవిధేయుఁడవై వర్తింపలేదు. నీవు చేయరాని కార్యమేమియుఁ జేసి యాయనకు నాగ్రహము గలిగించి యుండలేదు.

శ్రీరా — అట్లయిన నేను గొంతవఱకు ధన్యుఁడనే. కాని యీయన యేదియో మనోవేదనఁ బొందినట్లున్నాఁడు. అది తెలియకపోవుటచేతఁ గడుపులోఁ జేయివెట్టి కలఁచినట్లున్నది — తల్లీ! దీనికిఁ గారణము కృపాంతరంగవై నీవు చెప్పుదువా ?

కైక — ఆకారణమును నీకుఁ జెప్పలేకనే వారట్లు పడియున్నారు.

శ్రీరా — పోనిమ్ము. తల్లీ! నీవుచెప్పి నాహృదయసంతాపమును బోఁగొట్టరాదా!

కైక — అందులకుఁ గారణము చెప్పిన నీకు సంతాపము గలుగునేమో యని సందియమందుచున్నాను. నీతండ్రిగారియాజ్ఞ ననుసరించి నీవొక దుష్కరమైన కార్యమును జేయవలసి యున్నది. అందులకు నీవేమందువో.

శ్రీరా—

చ. జనకుని యాజ్ఞయైన విను సంద్రముసందునన్నైన జొత్తు; స
జ్జనములు మెచ్చునట్లుగను సర్వధరాతల రాజ్యలక్ష్మినిఁ
మనమున నించుకేని యను మానముఁ బూనక వీడువాఁడ; నిం
కను బలుకంగ నేమిటికి కాయము నైనను బాయఁగల్గుదున్.

అమ్మా! నాతండ్రిగారు కట్టి కార్యము జేయుమన్నను జేసెదను. తండ్రి యభీష్టముఁ దీర్పని పుత్రుని జన్మ వృధాకదా? ఇంక నీవు సంశయింపక యదియెట్టిదో చెప్పుము. వినుటకు నా చిత్తము త్తరపడుచున్నది.

కైక—కుమారా! నీవట్టిపితృభక్తి తత్పరుండవని నేనెఱుంగుదును. మున్ను మీతండ్రిగారొకసమయమున శంబరాసురునితోఁ బోరుట కింద్రుఁడు పిలువగా దేవలోకమున కరిగినారు. ఆసమయమున నేనుగూడ వెంటనరిగితిని. ఆయుద్ధమున నేను మీతండ్రికి సహాయ మాచరింపఁగా నాయందు గుణించి రెండు వరంబు లిచ్చియున్నారు. వానిని నేనిప్పుడు దీర్పుమని యడిగితిని.

శ్రీరా—మాతండ్రి యందులకు నిరాకరించెనా యేమి?

కైక—లేదులేదు. పాపము. ఇచ్చిరి.

శ్రీరా—అట్లయినఁ దండ్రికి చింతయెందుకు?

కైక—ఆవరంబులు నిన్నుఁ గూర్చియున్నవి.

శ్రీరా—ఆవరంబులు నేనెఱుంగఁదగుదునా?

కైక—ఈకథకుఁ బ్రధానపాత్రవు నీవె. నీవు వినకున్న నెట్లు పను. నేఁగోరిన వరములలోనొకటి నిన్ను బదునాల్గువర్షంబు లరణ్యంబున వసింపఁ బంపుమనియు, రెండవది భరతుని రాజుగాఁ జేయుమని గోరితిని. ఈసంగతి నీకుఁ జెప్పఁజాలక తండ్రిగారిట్లున్నారు.

శ్రీరా—(నవ్వి) ఇదియా మా తండ్రిసంతాపమునకుఁగారణము! ఇందు తండ్రి చింతింపవలసిన యవసర మేమియును లేదే.

చ. జనకునిశాసనంబు; ముని । చంద్రులసేవలసేయుచుండి; య
వ్వనములలోపలన్నిగుల । వత్సరముల్పదునాల్గునుండఁగాఁ
జనునఁట; తండ్రి సత్యమును । జక్కఁగఁగావఁగ నోచినట్టియా
తనయునిభాగ్యమేమనుదు । తల్లిరో! దీనికి శంకయేటికిన్.

అమ్మా! నీయభీష్టముఁ దీర్పుటయుఁదండ్రిగారి సత్యవ్రతమునుగాపాడుటయు నాకు విధియైయున్నది. ఇది నాకు మహాసంతోషమునకుఁగారణముగాని సంతాపమునకుఁగాదు.

సీ. త్వదభీష్టముందీర్పఁ । దండ్రిసత్యముగావ
వనులందు బదునాల్గు । వత్సరములు
వసియింపఁగాఁబోదు । భరతుండుభూమికిఁ
బట్టాభిషిక్తుఁడై । చెలఁగఁగలఁడు
తండ్రియాజ్ఞనుదాల్చి । ధరణిరాజ్యమువాసి
వనికేగ శ్రీరామ । భద్రుఁడంచుఁ
బ్రజలాడుమాటల । వలనఁగల్గెడికీర్తి
శాశ్వతంబైయుండు । క్ష్మాతలమున
తే. గీ. చాలదాయని నాకును । మేలుగూర్ప
నస్థిరంబైన భాగ్యభో । గ్యంబులేల
సంపదలవేల భవ్యరా । ష్ట్రంబులేల?
తండ్రియాజ్ఞను మౌళిపైఁ । దాల్చెదన్న.

నాభాగ్యవశమున నాకీవనవాసము తటస్థించినది. ఇందుకు నీవావంతయు సంశయింపఁ బనిలేదు.

కైక — నాయనా!

ఉ. పుత్రుఁడవన్ననీవె పరి । పూర్ణగుణాఢ్యుఁడవీవు సజ్జన
స్తోత్రుఁడ వెవ్వరిట్లు పరి । శుద్ధమనంబునఁ దండ్రియాజ్ఞకై

ధాత్రిని సర్వసంపదల । దద్దయుఁబీడి వనాళినుండ నే
మాత్రము సమ్మతించిరి కు । మార! నినున్నతియింపఁ జెల్లదే.

నీవు నాకుఁదనయుండ వగుటం జేసి వినుతింపఁగూడదు. నీ వెక్కడనున్నను శుభము కలుగుగాక యని సర్వదా యాశీర్వదించుచుందును. తండ్రీ! లోకముననున్న పుత్త్రులందఱును బుత్త్రులుగారు. పుత్త్రశబ్దము నీయందే వర్తించుచున్నది.

లక్ష్మ — (కోపముతో) అన్నయ్యా! ఇక్కడకుఁ దెలిసినది. ఆమె యేదియో చెప్పినది, నీవు వింటివి. రెంటికిని సరిపోయినది — ఇప్పటికి సంగతియంతయుఁ దెలిసినదిగదా! వినవలసినదంతయు వింటిమి. ఇంకేమి కావలయును?

చ. తనకొమరున్ నృపాలునిఁగఁ । దప్పక చేయు వరంబు లిమ్మనన్
మనమున శంకఁబొందకను । మానవనాథుఁడు నీయఁజెల్లునే
వనితయు నిన్నుఁ గాననను । వాసము సేయఁగ బంపనెంచనే
యనుజ! యనూయకాదె యిది । యందఱు మెత్తురె యట్టిచేతలన్.

ఈమెకు మనజనకుండు వరంబు లిచ్చియుండిన నుండుగాక. ఇట్టివరంబులు కోరఁదగునే. ధర్మవర్తివియు, సత్యమూర్తివియు, గురుభక్తితత్పరుండవును, నిష్కల్మష హృదయుండవును, నగు నీకపకారము సేయనెంచుట యీమెకు ధర్మమా! దీనివలన నీమెకుఁ బ్రయోజన మేమి యున్నది? (ఇంచుక యూరకుండి) ప్రయోజనము లేకేమి? భరతుఁడు రాజగుటయే ప్రయోజనమని తలంచినది.

చ. భరతుని రాజుఁ జేయుమని । పార్థివు వేడిన వేఁడుగాక; యీ
తెరగున గాననంబులకు । దివ్యచరిత్రుని నిన్నుఁ బంపఁగాఁ
దరుణి వరంబుఁ గోరఁగను । ధర్మమె; కోరును గాక; తండ్రియే
సరణి నొసంగె వీనిని వి । చారము సేయక తెల్ప మగ్రజా.

అదియట్లుంచుము. ఎక్కడో శంబరాసురయుద్ధము జరిగినదఁట. అక్కడ మీ యాయనకు సాయ మొనర్చినదఁట. అందులకీయన వరములనిచ్చి నాఁడట. ఆవరంబులనుగూర్చి యామెకును యాయనకునుదప్ప మఱి యెవ్వరికిఁ దెలియును? ఆవరములనొసంగుటకుఁ దప్పినచో నసృతదోషము సంభవించునఁట. నిండు పేరోలగంబుననుండి యనేకవిప్రులును మునులును రాజులును జూచుచుండఁగా నినురాజుగాఁ జేసెదననివలికి, యిప్పుడిట్లు సేయుట యధర్మము కాదా? దీనికి నీవేమందువు? ఇదియంతయు నీకుసమ్మతముగానుండు నేమోగాని నాకుమాత్రముగాదు.

మ. భరతుండేక్రియ నేల నేలునిఁక భూ ✱ పాలుండు నేభంగినీ
వరముల్ కైకకొసంగు; నామెయెటు నీ ✱ బంపింపఁగా నెంచు భీ
కరశార్దూలల నివాసభూమి కకటా ✱ కానిమ్ము; వీక్షింతునీ
ధరణీపాలునిఁగా నొనర్తు నిపుడే ✱ తథ్యంబుగా రాఘవా.

శ్రీరా—తమ్ముఁడా! ఏమినీవెఱ్ఱి. నీవెవ్వరిపైనఁ గోపముఁజూపెదవు.

శా. ఆకైకాసతినీకుఁ దల్లియగుఁగా ✱ దా! యన్నయాఁగాదెనీ
కాకాంతామణి పుత్రకుండు, భరతుం ✱ డయ్యారె యేమందునీ
తన్మాకాంతుండును దండ్రియానుగద; నీ ✱ శౌర్యంబు నెవ్వారిపై
లోకుల్ గాంచిహసింపఁజూతురిఁక నా ✱ లోచింపుమా లక్ష్మణా.

తే. గీ. గురుజనంబులదూషించెఁ ✱ గుమతియగుచు
ననుచు వాడవాడలజను ✱ లాడునట్టి
నిందకొడిగట్టఁదలఁచితే ✱ డెందమందు
చాలుచాలును కోపంబు ✱ శాంతిగనుము.

లక్ష్మ—

సీ. గుణమండితుండవై ✱ కొమరారునీవిప్డు
పట్టభద్రుండవై ✱ ప్రజలనెల్ల

ధర్మంబుఁదప్పక । ధాత్రీశ్వరుల్ మతి
యింతనేలుదువని । యెంచియుండ
శైశవరమ్యులకుఁ । గాను రాజ్యమువాసి
యటవీస్థలంబుల । నరుగుచుండ
నీసేవకుండనై । నగదు నేనిదిచూచి
యొక్కింతయైనను । నోర్వఁగలనె

తే. గీ. యొక్కరీయుఁగనేల నీ । కుర్విరాజ్య
పీఠముననిన్నుఁగూర్చుండఁ । బెట్టువాఁడ
నడ్డమెవ్వరు వత్తురో । యరసివారిఁ
గఱకుఁగరవాలమున నేను । నఱికివైతు.

అన్నయ్యా! సంశయింపకరమ్ము. జాగుచేసినందువల్ల ప్రయోజనము లేదు.

తే. గీ. మనవశిష్ఠుండు పెట్టిన । మహితలగ్న
ముందె; ప్రజలెల్ల మిగులయా । నందమంద
విమలసాకేతపురసింహ । పీఠమందు
నిన్నునాసీనుఁ జేసెద । నిశ్చయముగ.

ఇందుల కెవ్వరడ్డమైనను వారిని నాఖడ్గంబునకు బలిగా నొసంగెద.

శ్రీరా—లక్ష్మణా! ఇంకనీగోషంబుఁజాలింపుము. నీకు నాయందు దృఢమైనభక్తియున్నదని నాకుఁదెలియును.

దశ—(మూర్ఛదెలిసి) కుమారా! లక్ష్మణా! నేను యవివేకిని; అసత్యప్రధానపరిచేతస్కుఁడను; అజ్ఞానిని; కుటిలచిత్తుఁడను; పాపసంభవుఁడను; దుష్టచరిత్రుఁడను; దుర్మార్గుఁడను,

తే. గీ. రవికులధ్వంసమునకు నై । భువినిజన్మ
గాంచినట్టి పాపాత్ముఁడఁ । గాకయున్న

వనములకుఁ బంపుకొందునే । వనితకొఱకు
కన్నకొడుకును నన్నులో । కంబుదిట్ట.

తే. గీ. సంశయంబేల లక్ష్మణా । సాహసుఁడవు
నీవు! పాపచరితుని న । న్నిట్టిచంపి
పుణ్యమునుగట్టుకొమ్మిఁక । బుణ్యమతిని
దనయువనవాసగమనంబుఁ । గనులఁజూడ
కుండునట్టి భాగ్యంబు నా । కుండుఁగాక.

(లక్ష్మణునిదగ్గఱకుఁబోవుచున్నాఁడు.)

శ్రీరా—(తండ్రినిఁబట్టుకొని) తండ్రీ!

తే. గీ. సాహసమునిట్లు సలుపంగఁ । జనునె నీకుఁ
గోపమునలక్ష్మణుఁడను స । ల్కులకునలుగ
వలదు; బాల్యచాపలమునఁ । బలికెఁగాక
తప్పుమన్నించిప్రోవు నీ । తనయుఁబ్రీతి.

లక్ష్మ—(దశరథుని పాదములపైఁబడి) తండ్రీ! నిన్ననిండుసభయందు శ్రీరామచంద్రపట్టాభిషేకమహోత్సవము నేఁడుజరుపుదునని చెప్పియుండి నేఁడిట్లగుటచేతను, దల్లియగు కైక యిట్టిదారుణమైనవరంబులఁ గోరియుండుటచేతను, రామచంద్రునిపైనున్న భక్తిచే నావేశింపఁబడినవాఁడనై యొడలుదెలియకయట్లు వెఱ్ఱివానివలె నేవేవో మాటలఁ బ్రేలితిని. నన్నుక్షమించికృపాదృష్టి నవలోకింపుము.

దశ—(లక్ష్మణునిలేవనెత్తి) వత్సా! లెమ్ము! నీవలన నావంతయు లోపములేదు. ఈజడమతి, ఈమోహాంధుండు, ఈపాపరతుఁడు జగంబున జీవించినను జీవింపకపోయినను నొక్కటే.

మ. వనితామోహనిబద్ధమానసుఁడనై । భావింపకొక్కింత స
జ్జనమాన్యుల్ రఘురామఘోరవనవా । సంబుం దగంజేయఁగా

బహువర్షంబులఁ జూచితి నెంతయు గ్రూరమతిన్ । ప్రారబ్ధమే మందురా !

(రాముని జూచి)

తనయా! రాఘవ! యేమి సేయుదునురా । ధర్మంబు యోచింపరా.

శ్రీరా—తండ్రీ! ఇంక నీవిచారము డుగుము. తల్లియభీష్టమును నీస
త్యమును గాపాడుట నాకు విధియైయున్నది.

మ. భవదాజ్ఞన్నిరసావహించి వనిలో । వాసంబున్ జేయఁగా
భవుకప్రీతిని నేగువాఁడ నిపుడే । కల్మాటలింకేల నీ
భువిక దల్లివచించినట్లు భరతున్ । బృథ్వీశుఁగాఁ జేసి సా
ఖ్యవిధిన్ గాలము వెళ్ళదీయుమిటు వా । క్యైయేల చింతింపఁగన్.

నన్నుఁ గూర్చి నీవేల చింతించెదవు. పదునాల్గువర్షములును నరణ్యమున
గడపివచ్చెదను.

తే. గీ. వలయు కోర్కెలఁదీర్చును । భరతుఁడపుడు
నాకు మారుగ సేవించు । నన్యభక్తి
లక్ష్మణుఁడు నిన్ను మిగులయా । హ్లాదపఱచుఁ
గలఁడు శత్రుఘ్నుఁడింక జిం । తిలఁగనేల.

నేనరణ్యవాసమునను న్న తఱిని నేనింట లేనికొఱఁత వీరు మువ్వురును దీ
ర్చుచుందురు.

దశ—వత్సా! రాఘవా! జ్యేష్ఠుఁడవగు నీవుండఁగా భరతుఁడా రా
జగుట! అయ్యో! ఎంతదారుణము.

సీ. నిను నిండుసభలోన । నిఖలరాజన్యులు
వీక్షింపుచుండఁగ । వేడ్కతోడ.
రాఘవా! రమ్మి శ్రీ । రామచంద్రారమ్మ
రమ్మంచు నిన్నుఁ జేరంగబిలిచి
యువరాజదీక్షను । సుర్విపుత్రికతోడ
గైకొమ్ము; లేవు నిజ । ఘ్మాధవునిగఁ

చేయువాఁడనటంచుఁ జెప్పిన యానోట
నిపుడు వనంబుల కేగుమంచుఁ

తే. గీ. బలుకుచుంటిని నానోరు పగిలిపోవ
రామ! రామభద్రా! రఘు రామ! రామ
యెట్లు పోదువు వనభూమి కీవు; నేను
నెట్లు బ్రతుకుదు నిన్విడి సుకుమార.

శ్రీరా — తండ్రీ! నీవు పుత్రమోహముచేత నట్లు పలుకుదువుగాని నీకుఁ దెలియని పరమధర్మంబు లేవి కలవు?

తే. గీ. ఇతని విడనాడి నీవట కేగుదయ్య
నేను నినువీడ నెచ్చటి కేగువాఁడ
వత్సరాల్ పదునాలుగు బఱగ గడిపి
త్వరితగతి వచ్చెదను జింత వలదు మదిని.

దశ — నాయనా! రామచంద్రా! కులవిస్తారకుండవగు నీమొదల నీకైక యెట్టి యెగ్గును సల్పుచుండెనురా! భార్యయుండఁగా వేఱొక భార్యను గైకొన్న నాకిట్టిగతిగాక మఱియెట్టిగతి సంభవించును.

తే. గీ. వనములకు రామభద్రుని బంపుమంచుఁ
బడఁతి కోరఁగ హృదయంబు పగులకుండ
ధాత యియ్యది లోహంబు చేతఁ జేసి
యుండనోపుఁ గాకున్న నిట్లుండఁగలదె.

[దశరథుడు పాడెడిపాట]

కమాచిరాగము-అటతాళము.

ప॥ ఛీ ఛీ పాపీదురాత్మురాలా యింకను చావకయుంటివిగా॥

అ॥ ప॥ ఓసీ నాగేహమునకు కేవలబ్రహ్మరాక్షసివైతివిగా॥ ఛీఛీ॥

భాసమా। నవిలాసునిఁ । సుగుణ ధాముని శ్రీరాముని
గాసిలఁ । జేయఁగ । నెంతువు । గానిను ఖండతుండలుగ జెం
డదనివ్వడే. ఛీఛీ!

(కైకంజూచి) ఓసీ! దురాత్మురాలా! ఎట్టికోర్కెల కోరితివే. సకల సద్గుణాధరుండగు శ్రీరాముని కెగ్గుదలంచిన నీముఖముఁ జూచినఁ బంచమహాపాతకములు సంభవించును. కీర్తిశాలియు, ధర్మసంధుఁడు నునగు కేకయరాజతనూజవనియు, సుగుణ పేటివనియుఁ, దలంచి నిన్ను వివాహమాడితిని. కాని, యిట్టి పరమదురాత్మురాలవనియుఁ, దల గడఁద్రెందదాఁచు విధంబునసుండు దానవనియు నెఱుంగనైతిని. ఛీ! నిన్నుఁ జంపినను పాపంబు సంభవింపదు.

శ్రీరా—తే. గీ. నేరమనుమాట నెఱుఁగుదు ॥ దూరనేల
తల్లి నీమాడ్కి-నీవు; స ॥ త్యంబునిలుపు
కొనుము; వనభూమికేనిదే ॥ చనెడివాఁడ
భరతుఁజేయుము రాజుగాఁ ॥ బార్థివేంద్ర.

దశ—ఎంతకష్టము; ఈరాకాసియగు కైకవలన నియ్యది సంభవిం
చినది, దీనిసంతంబొందించినచో నేశ్రేమయునుండదుక దాకి
పాపము సంభవించిన సంభవించుఁగాక.

(లక్ష్మణునిఁజూచి)

మ, వరపుత్రుల్ రఘురామచంద్రునికిఁ ॥ బంపించియామీఁద న
ప్పురతుఁ రాజ్యపుబీఠమైనిలిపి సా ॥ భాగ్యంబుతో దూగఁగాఁ
జిరమోదంబున నెంచియున్న వనితల్ ॥ శీఘ్రింబుగాఁగూల్తు ఛీ
కరఖడ్గంబిటు దెమ్ము చిత్తమున శం ॥ కంబొందకో లక్ష్మణా!

శ్రీరా—(తండ్రినిఁబట్టుకొని) తండ్రి! ఏమి యీసాహసము. చాలు
చాలు: మావంటివారికి బుద్ధిఁజెప్పఁదగిన వాఁడవు. నీవే యిట్టి
యకార్యము సేయ నెంతువా?

దశ— తే. గీ. ఎవ్వరైనను గోరికే యిట్టివరము
తేకయుండిరె కాంతలు లోకమందు
నవతికొడుకులు లేరె; యీ చానయందె
మొండిగాకయిట్టిగుణంబు మహితచరిత,

కైక—(రామునిఁజూచి) కుమారా! రామచంద్రా! నన్నుఁజంపవచ్చు ను మీతండ్రిగారి నెలవారింతువు. నన్నుఁజంపి పుణ్యముగట్టు కొననిమ్ము. నన్నుఁజంపినచో నీవు వనవాసివై యరుగనక్కఱ లేదు. భరతుని రాజుగాఁ జేయనక్కఱలేదు. ఆయన యిచ్చిన వరములఁగోరుటచేత నేకదా యింత యాగ్రహమువచ్చినది. ఈ వరములఁ జెల్లింపనని పలికినచో నెవ్వరేమందురు?

శ్రీరా—జననీ! నాయందున్న ప్రేమచే నాతఁడు నన్నుఁ బాయఁజాలక యట్లు పలికినాఁడు. అతనివలె నీవుగూడ తొందరపడినచో నే నేమని చెప్పుదును. నీవు సందియమందఁ బనిలేదు. పితృసత్య వాక్పరిపాలనార్థమై నేనరణ్యముల కరిగెదను.

దశ—అయ్యో! రామచంద్రా! నీవు వనముల కేగ నిశ్చయించితివా? హా! కుమారా! తనయులు లేరని మిగులవంతఁబొందియు ననేక దేవతలకు మ్రొక్కి పెక్కుయాగములఁగావించి నల్వురతనయు లంగంటి. అందు నీవు జ్యేష్ఠుఁడవు. నాకు సర్వమును నీవేయని తలంచితిని. అట్టినీవు వనంబుల కేగినపిదప నాప్రాణంబులుం డవు.

శ్రీరా—తండ్రీ! సహజధైర్యస్వాంతుఁడవగు నీవిట్లుచింతించిన నే నే మందును. నీవు ధైర్యమునుబూని నాకనుజ్ఞనిమ్ము.

సీత—(రామునిఁజూచి) ప్రాణేశ్వరా! నీవు వనముల కేగుటకు నిశ్చ యించితివా?

శ్రీరా—సతీమణీ! పితృవాక్పరిపాలన మవశ్యము చేయవలసియున్న దికదా?

తే. గీ. ముప్పూరత్తలకును నీవు ॥ భూరిభక్తి
సేవలను సేయుచుండుమీ ॥ చిగురుబోఁడి
విపినవాసము నేను వే ॥ వేగఁగడపి
యేఁగుదెంచెద నగరికి ॥ నింతివినుము.

సీత—మనోహరా! ఎట్టిమాట జెప్పితివి, నీవు వనవాసము చేయఁబోవు చుండఁగా నేను గృహంబున సర్వసౌఖ్యముల ననుభవింపుచుం దునా? అట్లెన్నఁటును దలంపవలదు. పతియెచ్చటనున్న సతి యు నచ్చటనే యుండవలయును, పతి చెంగటలేని సతిబ్రతుకు నిరర్థకము, నిన్ను బాసి నేనొక్కనిమేషమైనను నుండజాలను, కావునఁ గృపాంతరంగుఁడవై నన్నుఁ గూడఁ గొనిపొమ్ము.

శ్రీరా—రమణీ! నీకీవనవాసవాంఛ యేలజనించినది?

సీ. ఉద్యానవనిగాదు ॥ యువిదరో చూడంగ
నతిభీతిగొల్పెడి ॥ యటవిగాని

సీత—యతిభీతిగొల్పెడి ॥ యటవియే నాకును
నుద్యానవనియౌచు ॥ నొప్పుచుండు

శ్రీరా—చేరి యాలింప పీ ॥ ణారవంబుండదు
క్రూరమృగతతుల ॥ ఘోషగాని

సీత—క్రూరమృగతతుల ॥ ఘోషయే; ముదముతోఁ
జేరియాలింతు పీ ॥ ణారవముగ

శ్రీరా—సరససంగీత మే ॥ జాడఁగానఁగరాదు
భయదరాక్షస మహా ॥ ర్భటముగాని

సీత—భయదరాక్షస మహా ॥ ర్భటము నాకునుదోఁచు
సరససంగీతర ॥ సంబుగాఁగ

శ్రీరా—కడుపారభుజియింపఁ | గల్గుభక్ష్యంబు
లమితమాకందమూ | లములెగాని

సీత—అమితమాకందమూ | లములె దోఁచును నాకు
కడుపారఁదినెడిభ | క్ష్యములుగాఁగ

తే. గీ. నాథ! భర్తచెంగటలేని | నాతిబ్రతుకు
నడవిఁగాచినవెన్నెల | వడువుగాదె
వేయునేటికిఁ బ్రాణేశ | వెంటనుండి
యతివబడెడు కష్టములు సౌ | ఖ్యములెయగును.

నాథా! నీవు నన్నుఁ దోడ్కొనిపోనని చెప్పితివేని నాకు మరణమె శరణ్యము కాఁగలదు.

శ్రీరా—అరణ్యములందు నాతోఁ గష్టములం బడఁజాలవని యట్లు పలికితిని. పోనిమ్ము; నీ యభీష్టమట్లే యగుఁగాక!

దశ—ఎంతకష్టము. (కైకనుద్దేశించి)

తే. గీ. వనములకు నేగు శ్రీరామ | భద్రుతోడ
నతని నెడబాయఁజాలక | యవనిపుత్రి
చనుచునున్నది నీకండ్లు | చల్లఁబడెనె
యెంతఘోరంబుగావించి | తివు కైక.

(సీతనుజూచి) తల్లీ! సీతా!

చ. జనకునిముద్దుపుత్రివయి | సర్వసతీమణులందు సాధ్వివై
మనుకులమందు పుట్టి గుణ | మాన్యుని రామునిఁ బెండ్లియాడి నా
కునుఁ గడుఁగూర్చుచుం దనర | కోడలవై సుకుమారివై నిజే
శుని నెడఁబాయలేక పరి | శుద్ధమనంబున వెంటపోయెదే.

లక్ష్మ—(రామునిఁజూచి) అన్నయ్యా! రామచంద్రా! నీవును సీతయు మీదారిమీరు జూచుకొనిరి.

తే. గీ. నీవులేనిపురంబున | నేను నిల్వఁ
జాలగావున భవదీయ | చరణసేవ
సేయుచును వెంట నేతెంతుఁ | జిత్తమందుఁ
గరుణవహించుండి గొనిపొమ్ము | కలుషరహిత.

నిన్నుఁ జూడనిదినము నాకు దుర్దినము, నిన్నువిడనాడి నేనిచ్చటనుండఁ జాలను.

శ్రీరా—(రహస్యముగా లక్ష్మణునితో) తమ్ముఁడా! లక్ష్మణా!

తే. గీ. ఇట్టికోరిక నీకేల | పుట్టెనిపుడు
వినుము నాకంటె మిక్కిలి | ప్రేమతోడ
నరయఁగల్గునిన్ను భరతుఁ | డతనియొద్ద
నుండు నామాటదాఁటకు | మోయియనుజ.

నీవుగూడ నావెంటవచ్చితివేని భరతుఁడు మఱియొకవిధమున భావింపఁ గలఁడు.

లక్ష్మ—అగ్రజా! నీవెంత చెప్పినను నరే!

తే. గీ. రామచంద్రుఁడు లేనిరా | ష్ట్రంబునందు
నిల్వనెంచున సౌమిత్రి | నిశ్చయముగ
నన్ను నీవెంటఁగొనిపోవ | కున్న వినుము
మరణమేసుమ్ము నాకును | శరణమగును.

శ్రీరా—తమ్ముఁడా! దీనికింత కావలయునా; చాలుచాలు. కానిమ్ము; నీవుకూడ నావెంటరమ్ము?

దశ—హా! సీతా! లక్ష్మణా! మీరెంతయు ధన్యులు. (తన్నుదూషించుకొని) ఓయీ! మూఢదశరథా!

తే. గీ. సర్వరాజ్యంబువిడనాడి | జాయతోడ
తమ్ముఁడును వెంటరా నర | ణ్యమ్ములకును

నరుగుచున్నాఁడు శ్రీరాముఁ । డకట, యింకఁ
బ్రాణములదాల్చి నివును । బ్రదికెదేల?

(ప్రక్కనుజూచి) సుమంత్రా!

సుమం—(ప్రవేశించి) మహారాజా! ఏమిసెలవు?

దశ—శ్రీరామచంద్రుఁడు మదీయ సత్యవాక్పరిపాలనార్థమై నిజసతీమణి వెంటరాఁదమ్ముఁడగు సౌమిత్రితోఁగూడ గానసంబుల కేగుచున్నాఁడు. కావున సమస్త సైన్యములను, సంపదలను, రథగజ హయములను వానిని వెంటఁ బంపుము; రాష్ట్రజనులలో నిష్టమైనవారిని నాతనివెంటఁ బోవచ్చునని చాటఁబంపుము. సత్వరముగ నట్లు గావింపుము.

తే. గీ. సంపదలు లేక రాష్ట్రంపు । జనులు లేక
కరులు లేక రథాలు మేల్ । హరులు లేక
సత్వకాహీనమైన రా । జ్యంబు నెట్లు
భరతుచేత నేలించునో । పడఁతి కైక
చూచువాఁడను నేను సం । కోచమేల.

కైక—నాథా! మీరట్లొసఁగినచో నాకీవరంబు లేయక్కర లేదు. వీరు మువ్వురు వారెముందుట నారవస్త్రములఁ దాల్చి యరణ్యముల కరుగవలయును.

దశ—హా! పాపిష్ఠికైకా! ఎంతకఠినాత్మురాలవు? హా! రామా రామా!

తే. గీ. పట్టభద్రుని జేయఁగాఁ । గట్టవెట్టి
పట్టి పట్టుబట్టలవీడి । యకటనీవు
నారబట్టలధరియించి । ఘోరవనికిఁ

తాపసునిరీతిఁ జనెదవా ? తండ్రివిడచి
రామ; రఘురామ ! శ్రీరామ ? రామరామ.

(మూర్ఛిల్లును.)

శ్రీరా—(కైకం జూచి) అమ్మా! నీవెట్లు చెప్పిన నట్లు చేసెదను. నారవస్త్రములఁ దెప్పింపుము.

కైక—(నిష్క్రమించి వెంట నేవచ్చి నారబట్టలు మువ్వురకు నిచ్చును. శ్రీరామాదులు వానిని ధరింతురు.)

శ్రీరా—(కైకం జూచి) అమ్మా ! తండ్రిగారి సత్యము గాపాడుటకును, భవదిష్టంబు దీర్చుటకును, నేనే జానకీలక్ష్మణయుతుండనై యరణ్యంబుల కరుగుచున్నాను. నీకుఁ దెలియని విషయము లేవియును లేవు. తండ్రిగారికి నాపైఁ బ్రేమ యధికము, అతఁడు నన్నెన్నఁడును బాసియుండఁగఁడు. ఆ కారణమునఁ బుత్రమోహముచే నవ్వుఁడైన నిన్ను గఠినవాక్యములాడినచో నీవు వానిని సరకుఁగొనక యాతనికి నాపైఁగలుగు బెంగను బోఁగొట్టి ధైర్యము జెప్పుము. తల్లీ ! నేను జెప్పవలసినదంతకన్న నేమియు లేదు. ఇదిగో నమస్కరించుచున్నాను; పోయివచ్చెదను. ఆశీర్వదించి పంపుము.—(నమస్కరించును.)

కైక—వత్సా! రాఘవా! పితృభక్తితత్పరుఁడవగు నీకెల్లెడల శుభం బగుఁగాక. నీధర్మతత్పరతయే నిన్ను రక్షించుఁగాక !

లక్ష్మ—జననీ! అగ్రజునివెంట నరిగి వచ్చెద.

కైక—సోదరభక్తిగల నీకు శుభంబగుఁగాక.

సీత—అత్తగారూ ! ప్రాణేశ్వరుని సేవించుచుఁ బోయివచ్చెదను.

కైక—తల్లి ! జానకీ ! శుభమగుఁగాక.

శ్రీరా—(లక్ష్మణునిజూచి) తండ్రిగారు మూర్ఛిల్లియున్నారు. కానిమ్ము (తండ్రిచరణములకు మ్రొక్కి) తండ్రీ! నేనరిగివచ్చెద.

దశ—హా! రామా ! రామా !

(శ్రీరాముఁడు-సీత-లక్ష్మణుఁడు నిష్క్రమింతురు.

కైక—(తనలో) అబ్బా ! నేననుకొన్న కార్యమయినది.

దశ—(మూర్ఛనుండి తేరి) రామా! రామా! (ఇంచుక యూరకుండి) పలుక వేమి (కైకను జూచి) ఏఁడీ నా రామచంద్రుఁడు. నా పెన్నిధానమేది ! నా భాగ్యములపంటయేఁడీ. నా నోములమూటయేఁడీ. నా దైవమేఁడీ. ఓ రామా! మదీయ సత్యవాక్పరిపాలనార్థమై యరణ్యమున కరుగుచున్నావా ? ఈదశరథుని నేమిచేసిపోవుదువు. ఇంక నేను నిన్నుఁబాసి జీవింపఁగలనా(కైకం జూచి) హా! పాపాత్మురాలా ! ఎంతపని జేసితివే. నా రామునకును నాకును నెడబాపితివే. (ఎదుటఁజూచి) అదుగో నా రాముఁడు. అదిగో సీత. అదుగో ! లక్ష్మణుఁడు. ఓ రామా ! నేనుగూడవచ్చుచున్నాను. నిన్నుఁబాసి నేను జీవింపజాలను. నన్నుగూడ నీవెంటఁ గొనిపొమ్ము ఇదిగో ! వచ్చుచున్నాను.

(నిష్క్రమించును.)

కైక—ఏమిది ! మహారాజు పిచ్చియెత్తినవానివలె రామునికై వీధిం బఱుగిడుచున్నాఁడు. ఎవ్వరినైన బంపెదఁగాక.

(నిష్క్రమించును.)

రంగము:—(కౌసల్యామందిరము—ప్రవేశము,

(కౌసల్య, సుమిత్ర)

సుమిత్ర—అక్కా! నేఁడు శ్రీరామచంద్రపట్టాభిషేకమహోత్సవమగునని గదా మహారాజుగారు నిన్నమనతోఁ జెప్పినారు. అదియుంగాక తన్మహోత్సవసందర్శనార్థమై కొందఱు రాజులును, బెక్కండ్రు మునీశ్వరులును గూడ వచ్చియుండిరని వినియుంటిమి. పట్టాభిషేకమహోత్సవార్థమై నగరమెల్ల నలంకరింపఁబడినదే? నిన్నటిదినమున శ్రీరాముఁడు సీతాసమేతముగాఁ బుణ్యవ్రతవా

సదీశు గైకొని, తెల్లవారుజామున వసిష్ఠుఁడు దోవ్యాని పోవ జానకీలక్ష్మణయుతుఁడై పట్టాభిషేకమహోత్సవమందపమున కరిగియుండెనుకదా! ఈపరికి పట్టాభిషేకమైయుండునా ?

కౌస — చెల్లెలా! నీవెంత వెఱ్ఱిదానవు పట్టాభిషేకసమయమున మహారాజుగారు మనకు వార్త పంపకయుందురా, మనసురుగకయుందురా! ఇంతకుముందుఁ మోగింపఁబడుచున్న మంగళధ్వనులు కూడ మానఁబడినవి. దీనికిఁ గారణము నేనుగూడ నూహింపఁ జాలకయున్నాను. ఎందుచేతనోగాని నాహృదయము గలఁత నొందుచున్నది.

సుమిత్ర — అడుగులచప్పుడు వినవచ్చుచున్నది. ఎవ్వరో వచ్చుచున్నట్లున్నారు.

(సీతారామలక్ష్మణులు నారవసనములఁదాల్చి ప్రవేశింతురు.)

సుమిత్ర — ఎవ్వరోయనుకొంటిని! సీతారామలక్ష్మణులే! వీరికీవేషమేమి ?

శ్రీరా — (కౌసల్యను సమీపించి) అమ్మా! నావందనములఁ గైకొనుము.
(నమస్కరించును.)

కౌసల్య — (ఆశ్చర్యముతో)

సీ. క్షితిపాలుఁ జేయ; వ । శిష్ఠుండు గట్టిన
పట్టాభిషేకపు । పట్టమేది
రాజవైతివఁటంచు । రహిదెల్పుచుండుగా
వారిఁదీసెడి చోపు । దారులేరి
ఉభయపార్శ్వములందు । నొప్పుగానుండెడు
వందిమాగధసూత । బృందమేది
నిన్న నీవు ధరించు । వన్నెవన్నెలఁ జెల్వు
బంగార్జరీపట్టు । పట్టలేవి

తే. గీ. నారబట్టలివేల యిం - గారుతండ్రి
తపసివేషము నేటికి - దాల్చినావు
మెడను రుద్రాక్షలెందుకు - జడలివేల
కారణము జెప్పుమా నను - గన్నకొడుక.

(సీతనుజూచి) అమ్మా! సీతమ్మతల్లీ! నీవుగూడ కొంచెము హెచ్చు తగ్గుగా నిట్టివేషమును బూనితివేమి? సాధువనకనుగుణముగా నుండవల యుననియా! (లక్ష్మణునిజూచి) లక్ష్మణా! నీవును నగ్రజునే యనుస రించితివా!

లక్ష్మ—అమ్మా! కౌసల్యామహాదేవీ! మామువ్వురచేతను నీవేషము లొకరు వేయించినారు.

కౌస—(రామునిజూచి) తండ్రీ! రాఘవా! ఈవేషములేమి? ఋషివే షములు నాకుఁ జింతయు, వింతయుఁ గొలుపుచున్నవి.

తే. గీ. పట్టభద్రుఁడవౌదన్న - వాక్యమేది
గురుఁడుపెట్టినలగ్న మే - తెరవునరిగె
వింతవేషము లేటికి - వేసినారు
కారణము జెప్పు చిత్తంబు - కలఁతఁజెందె.

నాయనా! రామచంద్ర! మాటలాడవేమి?

సీ. కస్తూరికా తిల - కము బెట్టుమోమున
భూతియారీతిని - బూసితేల
మేలైనహారము - లీలించుగళమున
తులసిరుద్రాక్షల - నిలిపితేల
కమ్మగంధఁగినూనె - కడురాచు కేశముల్
మునులజడలరీతి - ముడచితేల
పట్టుదుకూలము - లట్టుచుందువు నార
బట్టలనిప్పుడు - గట్టితేల

తే. గీ, వీరుగూడ నీవేషము । వేయనేల
చెప్పుమీ కారణంబున్నఁ । జెప్పవేల
దీనికెల్లఁ గారణమును । దెలిపినాదు
చిత్తము కుదుటపడునట్లు । జేయుమయ్య.

లక్ష్మ—అమ్మా! కైకమ్మగారు మాముగ్గురకును నీవేషములు వేసి వనవాసనాటకమాడుమని సెలవిచ్చినారు. తెలిసినదా తల్లీ!

సుమి—అదేమి ! కుమారా! నీమాటలలో నర్థము సరిగాఁ దెలియుటలేదు.

శ్రీరా—(కౌసల్యనుజూచి) తల్లీ! ఇందులకుఁ గారణము నేను చెప్పెదను, నీవు చింతింపవలదు. మున్ను శంబరాసురయుద్ధసమయమున మాతండ్రి కైకమ్మగారు చేసినసహాయమునకు మెచ్చి రెండు వరంబులిచ్చియున్నవారఁట. అందుచే నావరంబులామె యిప్పుడు కోరినది. అందొకటి నను బదునాల్గువత్సరము లరణ్యమున వసింపఁబోవుటయు. రెండవది భరతునకుఁ బట్టము గట్టుమనియుఁ గోరెను.

కౌస—హా! ఎంత నిర్భాగ్యురాలను (మూర్ఛిలును.)

సుమి—అయ్యో! కుమారా!

(కౌసల్య పాడెడిపాట.)

హిం॥ తోడిరాగం—ఏకతాళం.

॥ హా కాలమహిమ కేమని దలంతునయ్యో దైవమా॥

అ॥ వ॥ లోకమాన్యుఁడు। పావననాముఁడు। నాకుమారుఁడు శ్రీరామునకు శ్రీకరముగ యౌవరాజ్యము రేపు పట్టాభిషేక మొనరించెడితరి ఓ కైకా నీకేయపకారం బొనరించితినని నోర్వవైతివి॥ హా కాల॥

కౌస—(మూర్ఛ తెలిసి) హా! తనయా! రవివంశభూషణా! జ్యేష్ఠుండవు నీవుండఁగా భరతునకుఁ బట్టముగట్టుమని కోరుట కామెకెట్లు

నోరువచ్చినది. (కైకనుద్దేశించి) అయ్యో! కైకా! నేనుగాని నా కుమారుఁడుగాని నీ కేమియపకారము గావించియుంటిమి! మామొదల నీకింత యసూయ యేలకలుగవలెను? భర్తనీకు వశుఁడై యుండెనుగదాయని యిట్టికోరిక కోరుదువా! అక్కటా! శ్రీరామచంద్రమూర్తి యెవ్వరికిని నపకారము సేయువాఁడు కాఁడే. (దశరథునుద్దేశించి) హా! మహారాజా!

తే. గీ. కైకపైనను నీకంత కరుణయున్న
చీరలో రత్నతతియు యిచ్చెదరుగాక
కన్నకొడుకు నీరీతి నుగ్రాటవులకుఁ
బంపుమనఁగాన వంపుదే పార్థివేశ.

ఏతండ్రులైనను కుమారులను నిట్లుజేసిరా.

తే. గీ. రాఘవా! రేపు నిన్నును రాజుఁగాగ
నిలుపుదమటంచుఁ బల్కిన నీదునోట
వనములందునఁ బదునాల్గు వత్సరములు
వాసమునుజేయఁ బొమ్మంచుఁ బలికితెట్లు.

నాథా! కైకకోరిక దీర్చుటయే ధర్మమని తలంచితివిగాని మఱేమియు విచారింపవైతివి.

[రాముఁడు పాడెడిపాట.]

ఫీలువా రాగం-ఏకతాళం.

ప॥ కోకిలకవ్మా! నాకొరకు మదిని సుంతయైన ॥కో॥

అ॥ ప॥ లోకంబున జనకుని సత్యంబు గాపాడుకొరకు
మీకు నేను పుత్రుఁడనై పుట్టితినని యూహింపుము ॥కో॥
ఆకైకమ్మనుగాని । అకల్మషుఁడు తండ్రినిగాని
నాకై దుఃఖముననుండి । వారిసం దూషింపకమ్మా ॥కో॥

శ్రీరా — అమ్మా! నీవుచింతింపవలదు. ఇందు తండ్రివలనఁగాని కైక మ్మగారివలనఁగాని యేమాత్రము దోషములేదు. సత్యవ్రత బద్ధుడై నాతండ్రి యీవరములు నిచ్చియున్నాఁడు. తండ్రిగారిసత్యమును నేను గాపాడవలయును. ఈధర్మము నీకును దెలిసియే యున్నది. నేను జానకీలక్ష్మణ సమేతముగా నరణ్యమునఁ బదు నాల్గు వత్సరములును చరించివచ్చెదను. ఈవిషయమున నీవుతండ్రిగారి నేమియు నని యాగ్రహము జెప్పింపక యాయనచిత్తవృత్తి ననుసరించి ప్రవర్తింపుము.

తే. గీ. భవ్యగుణుఁడైన భరతుండు భక్తితోడ
నాకు మాఱుగ నెప్పుడు నీకువలయు
కార్యముల దీర్చుచుండును గానమదిని
జింతయనుమాట నావంత చేర్పకమ్మ.

(సుమిత్రనుజూచి) తల్లీ! సుమిత్రాదేవి! ఈలక్ష్మణుఁడు గూడ నావెంట వచ్చుచున్నాఁడు.

తే. గీ. వలదువలదంచు నెంతయో పలికినాఁడ
గాని వినక నావెంటరాఁ బూనినాఁడు.
కొఱఁత యేమియువీనికిఁ గూర్పకుండ
నరసిరక్షించి తోడ్తెత్తు మరలనీకు.

సుమి — నాయనా! రామభద్రా! నీవెంటనున్న వీని కేకొఱంత గల్గును. నిరంతరము నీచరణసేవతప్ప నన్యమెఱుఁగనియీతఁడు పుణ్యమూర్తియగుటచేతనే నీతోనరుదెంచుచున్నాఁడు.

కౌస — (రాముని జూచి) కుమారా! రాఘవా! నీవువనంబులకుఁ బోవుదునని చెప్పినంతనే నాప్రాణముపోవుచున్నది. నిన్నువిడిచి నేనెట్లుజీవింపఁగల్గుదును. నాకేమిదారిఁజూపింతువు. నన్నుఁగూడ నీవెంటఁగొనిపొమ్ము,

శ్రీరా—అమ్మా నీవు పుత్రవ్యామోహమున నట్లు చింతించెదవు. నా మాటవిని నీవు ధైర్యస్వాంతవుగమ్ము. ఇంకమాకనుజ్ఞనిమ్ము.

కౌస—అయ్యా! తండ్రీ! నన్ను విడిచిపోవుదువా?

తే. గీ. భరతునృపుజేయఁ గైకకు ♦ వాంఛయున్న
నట్టివరమునె యేల ♦ యడుగరాదు
వనములకునిన్నుఁ బంపఁగా ♦ వలయుననుచుఁ
గోరగానేల నాకును ♦ శోకగాక.

సీత—అత్తగారూ! మీరుకొంత ధైర్యమును బూనవలయును. ఈరీతిని దుఃఖించినందువలనఁ బ్రయోజన మేమియును లేదు. ప్రాణేశ్వరుని వెంటనరుగుటకు నాకాజ్ఞనిండు.

కౌస—పుణ్యాత్మురాలవగునీవు నాథుని వెంటఁ బోవుచుంటివా! రాముని వివాహమాడి యెట్టిసౌఖ్యమునో బొందుదువని నీతండ్రి తలంచినాఁడు కాని యిట్లు నాథునితో నరణ్యాదుల పాలగుదువని యెన్నఁడును దలంచి యుండఁడుకదా. లోకమున గొందఱు సతులు తమపతులు నిర్ధనులుగను, దుర్బలులుగను నున్నచోఁ జులకనఁ జూతురు. నీవట్లుగాక నాథునివెంట ఘోరారణ్యముల కరుగుచుంటివి సాధ్వీ లోకమున నిన్నుఁజెప్పి మఱియొక్క పతినిఁ జెప్పవలయును, తల్లీ! సీతా! శ్రీరాముఁడు నిర్ధనుఁడుగాఁడు మహేంద్రవైభవమునందఁదగినవాఁడు. దుర్బలుఁడునుగాఁడు ఒక్కసారి విల్లుచేఁబూని నారిసారించి తీవ్రదృష్టితోఁ జూచెనేనిమూఁడు లోకములును వడఁకును కాని కాలపాశమున నిట్లు బద్ధుఁడైనాఁడు. పితృవాక్య పరిపాలనార్థమైయీతఁడు పదునాల్గువత్సరములును నరణ్యములఁ జరించి, వచ్చి రాజ్యశ్రీకిఁ బట్టాభిషిక్తుఁడై మహేంద్రభోగముల నందఁగలఁడు.

సుమి—(లక్ష్మణునిఁజూచి) వత్సా! లక్ష్మణా! రాముని వెంటఁబోవుచున్న నీపుణ్యమే పుణ్యము నీకొక్క సంగతిఁజెప్ప వలసియున్నది. ఈజానకి పతివ్రత; అరణ్యమంతయు రాక్షససంచారమైయుండును. రాత్రులయందుగాని పగలుగాని శ్రీరాముఁడు నిద్రబోవునపుడైనను వేయేల సర్వవేళలయందును శరాసనధరుండవై యీమెను రక్షింపుచుండుము. మఱియింకొక సంగతికలదు. అమ్మహారణ్యభూమియే సాకేతనగరంబుగను, నగ్రజుండైన శ్రీరాముని దశరథభూపాలునిగను, సీతాకాంతను నన్నుగను భావించి యతిజాగరూకుఁడవై మెలంగుము. అన్నివేళలయందును వీరిరువురను రక్షించు భారము నీదైయున్నది.

లక్ష్మ—శ్రీరామసేవతప్ప నాకుఁగావలసినదేమున్నది.

శ్రీరా—(కౌసల్యనుజూచి) తల్లీ! ఇంక మాకనుజ్ఞనిమ్ము.

కౌస—నీవు వెళ్లుదునని పలికినంతనే నాకు దుఃఖము వచ్చుచున్నదోయి?

శ్రీరా—ఇట్టిసమయమున ధైర్యమే సహాయము సేయును.

కౌస—తండ్రీ! విచారించినను లాభము లేదు, ఇదిగో! గుండెరాయిఁజేసికొన్నాను. వత్సా! ఇటురమ్ము

శ్రీరా—(సమీపించును.)

కౌస—కుమారా! అఖిలదిక్కులును, సూర్యచంద్రులు, భూమ్యాకాశంబులును, సమస్తదేవతలును, నిన్నురక్షించెదరుగాక. మున్నమృతముఁదెచ్చుటకై యరిగిన గరుడునకు నాతనితల్లి యగు వినతామహాదేవి యొసంగినయాశీర్వచనములును రక్షలును సదా రక్షించుగాక. వనవాసము పూర్తిజేసి సుఖమైవచ్చి మాకన్నులకానందము గలిగింతువుగాక. (లక్ష్మణునిఁజూచి) నీవీలక్ష్మణుని నతిజాగరూకతతోఁ జూడవలయును. లక్ష్మణా! నిన్ను సమస్తదేవతలును రక్షించెదరుగాక. సుఖమైయున్నతో మరలి వ

త్తువుగాక. (సీతనుజూచి) అమ్మా! జానకీ! పతివెంటనున్న నీకే కొఱంతయుఁ గలుగకుండుఁగాక. త్రిమూర్తులభార్యలెవ్వరును నీవెన్నంటియుండి రక్షించుచుందురుగాక.

శ్రీరా—అదిగో సుమంత్రుఁడు రథము తెచ్చి వాకిటనిలిపినాఁడు. (కౌసల్యనుజూచి) అమ్మా! సెలవు (సీతారామలక్ష్మణులు కౌసల్యాసుమిత్రలకు నమస్కరించి నిష్క్రమింతురు.)

(తెరవాలును.)

రంగము—[సాకేతనగరమునకు వెలుపలనున్న బయలు.]

శ్రీరాముఁడు సీతాలక్ష్మణ సమేతముగా రథమెక్కి ప్రవేశము.

(తెరలో)

ఉ. ఓరఘునందనా! రవికులాంబుధి పూర్ణశశాంక! కీర్తివి
స్తార! తపఃఫలంబ! సముదారగుణాకర! రామచంద్ర! యీ
తీరున నన్నుఁ బాయుట మదిన్ దలపోయఁగ ధర్మమౌనె; నీ
తేరును నాపుమయ్య యిదె తీవ్రరయంబున నేనువచ్చెదన్.

(శ్రీరామాదులు ప్రవేశింతురు.)

శ్రీరా—(సుమంత్రునిఁజూచి) సుమంత్రా! మాతండ్రి నన్నుఁ బాయఁజాలక యతిశీఘ్రగమనమున నన్ను గలసికొనుటకువచ్చుచుఁ దేరు నాపుమని కేకలిడుచున్నాఁడు. ఈసమయమున నతఁడు మనలఁ గలిసికొనినచో మనవెంటనంటి రాఁగలఁడు. కావున రథం బాతనికిఁ గనఁబడకుండఁ దోలుము.

సుమం—మంచిది. (నిష్క్రమింతురు.)

దశరథుఁడు—(పై పద్యమును జదువుచుఁ బ్రవేశించి) ఓరామా! నేను గూడ నిన్నుగలియవచ్చుచుంటినని బలుకుచుండఁగా రథంబాపక పోవుట ధర్మమా! నీవు వనవాసములకరిగినచో నాకేమి దిక్కు.

చం. వనజహితాన్వయాభరణ ! భాసురసద్గుణశీల, నిన్ను నే
వనములకంపి నేనిచట ! బ్రాణముతో మనశక్యమౌనె; నీ
వెనుకను వచ్చుచుంటి రథ ! వేగము నాపుమొకింత నేను నే
వనములనుండువాడ ముని ! నాథులఁగొల్చుచు నిన్నుజూచుచున్

అయ్యో! యెన్ని కేకలు వేసినను రథమాగకయున్నది. (సుమంత్రునుద్దేశించి) ఓసుమంత్రా! నీవైనను నామాటవిని యొక్కింత రథవేగము నాపుము. శ్రీరామమూర్తి నెడబాసి యుండఁజాలనని నేను వానింగలసి యరణ్యములం దుండుటకు వచ్చుచున్నాఁడను. నీవైనను నాయందు దయవహించి రథమాపుము.

తే. గీ. సత్యగుణుఁడైన శ్రీరామ ! చంద్రమూర్తి
లేనిరాజ్యమేటికి నాకు ! లేమ లేల
భాగ్యభోగములేల; యిరా ! ప్రాణమేల
వానివెంటనె యుండెద ! వనములందు

(ఇంచుకయూరకుండి) ఈసుమంత్రుఁడుగూడ రథమునాపకయున్నవాఁడు. అదిగో! రథముగూడ చాలదూరముపోయినది.

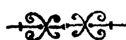
తే. గీ. అదిగో శ్రీరామచంద్రుఁడు ! నదిగో పూత
చరితయైన సీతమ్మయు ! లక్ష్మణుఁడునదిగో
రథముపోవుచున్న వేగ ! రాముఁగలియఁ
జాల (భగవంతునుద్దేశించి) హా దైవమా నన్ను గావరాదె.

అదిగో! రథముఁగూడ దృష్టిపథమునుండి తప్పిపోవుచున్నది. హా రామచంద్రా! ఎంతపిలిచినను నిలువకయరిగితివా? ఇంక నేనేమి సేయుదును నిన్నువిడిచిన నాశరీరమున మాత్రము ప్రాణములు నిలుచునా? హా! రామా! పితురాజ్ఞాపరిపాలనా! నీవిషయమునఁ గైక యెంతక్రూరకర్మ మాచరించెరా తండ్రీ! అదిగో! రాముఁడరిగినాఁడు. ఇంక నే నాత

నిం గలిసికొనఁజాలను. నాచిత్తమున నదియొక విధమగు దడ జనించుచున్నది. కన్నులు తిరుగుచున్నవి. లోకమేమియుఁ గానిపించుటలేదు. అడుగులు తడబడుచున్నవి. అయ్యో! నిలువఁజాలకున్నాను. నాదేహమునఁ బ్రాణములుగూడ నుండునట్లు గానిపించదు. ఇంక నేను రామచింతనముననే బ్రతికెడు నాల్గునాళ్ళను కాలము వెళ్ళఁబుచ్చెదఁగాక!

(నిష్క్రమించును.)

ఇది ద్వితీయాంకము.





పాదుకాపట్టాభిషేకము

తృతీయాంకము,

రంగము:—[గంగాతీరము—శ్రీరాముఁడు, సీతాలక్ష్మణ
సుమంత్రులు ప్రవేశము.]

శ్రీ—(సుమంత్రునిజూచి) సుమంత్రా!

మ. కొడుకా! తేరునునాపరాయనుచు నా । క్రోశించుచున్ వెంటవ
చ్చెడునాతండ్రి యవస్థఁజూడకనిరున్ । శీఘ్రంబుగాఁ దేరునున్
నడుపంగాదగునంచు జెప్పితినహా । నాతండ్రి యుద్దానికిన్
గడుదుఃఖించియెయుండుఁగాదె యకటా । కష్టంబుగల్గించితిన్.

అకటా! మాతండ్రిగారిదుఃఖమునకు నేనేకదా కారణము.

సుమం—రామచంద్రా! ఇందులకుఁ గారణము నీవెట్లగుదువు. మీ యిడుమలకును, మీతల్లి చింతకును, దండ్రిగారి వగపునకును కైకయేకదా కారణము. ఆవరమునే కదా యింతకొంపతీసెను.

శ్రీరా—ఆమెనుగూర్చి మనమేమియుఁ బలుకరాదు.

తే. గీ. ఆజి నామెచేసిన సహా । యమునుమెచ్చి
యిచ్చినట్టివరద్వయ । మిపుడుదీర్చి
సత్యమును నిల్పికొనఁగనా । జనకతఁడు
కైకయందున లోపంబు । గలదె చెపుమ!

కైకను నిందించినచో మనకు పాపముగూడ సంభవించును. అదియ ట్లుంచుము.

తే. గీ. తల్లి కైకమ్మ కరుణచే తగద యఖిల
మునులకును నివాసమా వన భూమితతియుఁ
బావనంబైన గంగా నదీ వంతి నిపుడు
గనులపండువుగాఁ జూడఁ గలిగె మనకుఁ

ఇంతకన్న గావలసిన భాగ్య మేమియున్నది.

సుమం—రామచంద్రా! నీహృదయము మతినిర్మలమైనది. కానిచో కైకమ్మగారివలన దోషములేదని చెప్పుదువా! సవతిసుతుఁడ వని యిట్టి యిక్కట్లు పెట్టఁదలంచెనుగాని లేనిచో నిన్ను వన వాసిఁ జేయుమని యేల వరంబుగోరవలయును. ఇంతకంటెఁ గో రుట కేమియు నామెకుఁ దోఁచలేదా, పోనిమ్ము. భరతుని రా జుగాఁ జేయుమని గోరినఁగోరుగాక. నీకీవనవాసమేల?

శ్రీరా—సుమంత్రా! ఇందలిరహస్యము నీవు గ్రహింపలేకపోయితివి. కైకమ్మగారు స్త్రీయయ్యును రాజ్యతంత్రమునందు మిగుల సామర్థ్యము గలిగియున్నది. మాతండ్రిగర్భమున జనించిన నలువురిలో నేను జ్యేష్ఠుఁడనుకదా, అందుచేత నేను రాజ్యపరి పాలనార్హుండను. భరతునకుఁ బట్టము గట్టింపవలయు ననుకో రిక పత్యేకముగనే కోరుటకాక సంశయమూమె పొందియుం డును. జ్యేష్ఠుండవగు నేను పురంబుననుండఁగా భరతుఁడు రా జగుట యేమని ప్రజలాడుకొందురనిగాని, భరతుని రాజ్యపరి పాలనంబున పురంబున నేనుంటినేని, రాష్ట్రజనులందఱును నా పట్టాభిషేకోత్సవమునకై యెదురుచూచుచుండుటచేత నేనేమ యిన నడుగలిగింతునేమోయనిగాని, తలంచి నన్నుఁగూడ వన వాసిగాఁ జేయుమని కోరియుండును. అంతియెకాని తల్లిగారికి నావంతయేని కోపములేదు. భరతునికన్న నెక్కుడుభక్తితో నామెను సేవింతుననసంగతి యామెకు సంపూర్తిగఁదెలిసియు

న్నది. ఏదియెట్లున్నను స్వాభావిక రామణీయతతోఁ జెన్నొందు మహారణ్యావాసంబును, మునులసేవలజేయు భాగ్యమును నాకు దయవలననే మాకుఁ గలిగినదని చెప్పవచ్చును. మా కాకు మహోపకారిణి.

సీత—ఆహా! ఆకాశమునఁ దిరుగాడు స్వరూపుండగు భానుండు తన ప్రచండకిరణాళిని బ్రసరింపఁ జేయుచున్నాఁడు.

శ్రీరా—(సీతనుజూచి) రమణీమణీ!

[అరణ్యప్రవేశమున రాముఁడు సీత పాడెడి డైలాగ్ పాట) 15

బేహాగ్ రాగం-చాపుతాళం.

రాము—ప॥ పడతీ! సుకుమార! సుందరాంగి! వలదంచు నేవచియింపఁగా॥

అ॥ ప॥ కడుప్రేముడిఁ నను! వీడకన్ వెడ! లీయడవులన్ నడచుచున్

యిడుమలు బడుచుఁ బడలిక జెందుచు! వెలవెల బారియుంటివే! పడతీ!

సీత—వినుప్రాణలోల! యినకులశీలా! సకలసద్గుణాలవాలా

ననుగూర్చి విచారింపు! మంతయున్ మన! మందునఁ

బెత! జెందకన్.

మనముత్సాహము! నఁ విహరిందుఁడు మనోహరా

నఁ మన్నించి! విను॥

రామ—తే. గీ. రాజరుషియయిన జనక । రాజపుత్రి

వై దశరథుకోడల । వై నిరంకు

శంబుగా లోకమేలెడి । శక్తిగల్గు

వానిభార్యవై యుండియు । వానిమిత్త

మకట యడవులం జరియింప । నయ్యెనీకు.

ఆవిధాత యెప్పటికేది వ్రాసిపెట్టెనో యెవ్వరికినిఁ దెలియరాకదా? నా
కున్నచో నాగర్భశ్రీమంతురాలవును, సుకుమారశరీరవునగు నీకెన్నఁ
డైన నరణ్యవాసము గలుగునని నీవు దలంచియుంటివా? ముందుకా
లమున నేమిసంభవించునో యెవ్వరును నెఱుఁగరాకదా?

తే. గీ. తగినసంబంధమియ్యది ఽ తరణివంశ
శేఖరుండగు దశరథ ఽ జ్యేష్ఠసుతుఁడు
రామచంద్రుఁడు వీరుఁడు ఽ రమణివాని
భార్యవై కడుసౌఖ్యంబు ఽ బడయఁగల్గు
ననుచు సంతోషమందుచు ఽ జనకుఁడతివ
నాకు నిన్నిచ్చెగాని నీ ఽ కీకరణిని
భర్తతోఁగూడివనినుండ ఽ వలసివచ్చు
నంచునెక్కింతయూహింపఁ ఽ డయ్యెఁగాదె.

సీత—మనోహరా! నీవు నన్నుఁగూర్చి యిట్లు పలికెదవేల!

తే. గీ. సకలసామంతరాజన్య ఽ సంఘమెలమిఁ
గొలువ రాజ్యంబుబాలింప ఽ వలసినట్టి
నీవిరాష్ట్రంబువిడిచి యి ఽ ట్లేగుదేర;
వలయునే నాకు సౌఖ్యంబు ఽ లలితచరిత.

నీవు నన్ను గూర్చి చింతింపవలదు.

శ్రీరా—సీ. పరిచారికాతతి ఽ నిరతంబుసేవింప
భాసిల్లుచుందువు ఽ పడఁతిమిన్న!

సీత—భర్తతోనుండిన ఽ భయదమృగంబులె
ఘనపరిచారికా ఽ జనములౌ ను

శ్రీరా—ఉద్యానవనమందు ఽ సొంపుగాఁదిరుగుచుఁ
జెలఁగుచుందువుకదా ఽ చిగురుబోఁడి!

సీత—ప్రాణేశ్వరునితోడ । వనవాసమైనను
　　　　　　ను ద్యానవనమటంచు । నెన్నుచుందు
శ్రీరా—మహనీయమణిమయ । మందిరంబులయందు
　　　　　　వసియించెదవుకదా । వారిజాక్షి!
సీత—కోమలాంగునివెంటఁ । గొండలందుండిన
　　　　　　మందిరంబులెయటంచు । మదిఁదలంతు
శ్రీరా—హంసతూలికపాన్పు । నందునశయనించి
　　　　　　యలరుచుండువుకదా । తలిరుఁబోఁడి!
సీత—హృదయనాథునిగూడి । నేలపైఁబండిన
　　　　　　తల్పంబెయటంచును । దనరుచుందు
శ్రీరా—తే.గీ. నట్టిసౌఖ్యంబులనుబాసి । యకట! నీవు
　　　　నన్నుగూడి యరుదెంచి । నన్నుదొరఁగి
　　　　పడగలేనట్టి కష్టముల్ । పడుచునుండి
　　　　యెట్టులోర్వంగఁ గలుగుదు । వివ్విధంబు.
సీత—తే.గీ. ప్రాణనాథునితోనుండి । పడుచునున్న
　　　　కష్టమంతయుమిగుల సు । ఖంబెయగును
　　　　పతినిసేవించి వరలెడి । పడఁతికెపుడు
　　　　రమ్యగుణసాంద్ర! శ్రీరఘు । రామచంద్ర!

సుమం—(తనలో) ఆహా! ఈసీతహృదయము నెంతయుఁ బొగడవల
　　సియున్నది. తనకై విచారింపుచున్న నిజేశ్వరునికిట్టి వాక్యము
　　లఁ జెప్పి విచారము పోఁగొట్టుచున్నదో! అక్కటా! ఈదంప
　　తు లిట్టి కష్టములఁ బొందవలసినవారా?
(కైకనుద్దేశించి) హా! కైకా!
　తే. గీ. పాపమిదియంచుఁ దలఁపక । భవ్యగుణుని
　　　　రామునిసతీయుతముగ న । రణ్యములకుఁ

బంటసాహసించితివిగా ॥ పాపచిత్త
మెంతగా విచారింతును ॥ స్వాంతమందు.

కీర్తిశాలియు సద్గుణమూర్తియునగు కేకయరాజగర్భమున జనించిన నీకిట్టిగుణము లెట్లలవడెనో తెలియకున్నది. రాముఁడు నీకు సవతిసుతుఁడేయగుఁగాక. కలనైన నీకెగ్గుజేసియుండెనా ? నీకెన్నడైన నవిధేయుఁడై జూపియుండెనా? రామునకిట్టిముప్పు దెచ్చిపెట్టినందువలన నీకువచ్చులాభము, నీనత్తినిజను లోకనిందతప్ప మఱియొకటి కానిపించదు. (ఇంచుకయూరకుండి) ఏమిది ! నేను కైకను దూషింపుచుంటిని. ఎఱిఁగియో యెఱుఁగకనో కైక యిట్టివరంబులు కోరినంతనే, న్యాయమార్గవిచారణుండగు దశరథుఁ డిట్లంగీకరించినాఁడు ! ఆహా ! కాంతామోహముకన్న కుమారునిఁగూడఁజూడనిచ్చునుకాదు కాఁబోలు. ఇట్టివరములుగాక మఱివేఱువరములు గోరుకొనుమని దశరథుడు కైకకు బుద్ధిఁజెప్పినచో నింతవఱకు వచ్చునా. ఏదో సత్యమని యూతఁడు పేచ. చేసినాఁడు. ఇప్పుడెవ్వరినేమన్న లాభమేమున్నది. ఇంతకునుగొన్నాళ్ళిట్లిడుమ లరణ్యంబునఁ బడుమని యూసీతారామలక్ష్మణుల మొగంబులయందు విధాత లిఖయించినాఁడు, ఆతనివ్రాత దాటుట కెవరికినిఁ దరము కాదు కదా? కాని యొకదానికిమాత్రము నాకు దుఃఖ మొదవుచున్నది.

చ. తనయులు పుట్టలేదనుచు ॥ దైవతపూజలఁ జేసిచేసి; మఱి
తనయులనల్వురన్ సుగుణ ॥ ధన్యులమాన్యులఁ గాంచియిప్పుడున్
గనులకురెప్పలట్లుగను ॥ గాంచుచుఁ బెంచిన తండ్రియే కటా
వనముల కేఁగుఁడీయనుచుఁ ॥ బంపెను వీరలనంచుఁ గుందెదన్.

(అందఱినిజూచి) సుకుమారశరీరులైన వీరి మొగంబు లెండఁబడుటచేత వాడి, యెండలోవైచిన తామరతూండ్లవలెనున్నవి. ఇప్పుడేవీరిట్లుండిరి. పదునాల్గువత్సరము లెట్లరణ్యములందు గాలము గడుపుదురోకదా

శ్రీరా—సుమంత్రా ! నీవేదియో దీర్ఘాలోచనము సేయుచున్నావే ?
సుమం—తండ్రీ! రామచంద్ర ! ఆలోచనయేమున్నది. విచారమే.
శ్రీరా—సుమంత్రా ! ఇప్పుడువిచారమెందుకు?
సుమం—రామా ! విచారమెందులకందువా ?

తే. గీ. సకలభూచక్రమేలెడు । చక్రవర్తి
పాటకుసుమారు వనభూము । లందుఁదపసి
వేషమునుబూని చరియింప । వెలఁదిగూడి
తమ్ముఁడును వెంటరా నట్లు । దరలివచ్చి
సంపులకునిట్లు రాఘవా । యాత్మవగతు.

శ్రీరా—సుమంత్రా ! నీకిపిచ్చియేమి?

చ. జనకునిసత్యశాసనము । సమ్మతి శీర్షమునందు దాల్చి యీ
వనములఁ గొన్నివర్షములు । వాసముచేయఁగ భక్తిఁదమ్ముఁడున్
వనితయు వెంటరాఁగ నిటు । వచ్చెనురాఘవుఁడంచు నెమ్మదిన్
ఘనముదమందకీకరణిఁ । గాంచెదవేల విచార మక్కటా.

తే. గీ రాముఁడిట్లు జేసెనటంచు । రహిజగానఁ
గీర్తిడిండిమప్రజలు మ్రో । గింత్రుగాదె
దానిచే మాకులీనుల । ధర్మపరత
శాశ్వతంబుగనుండును । క్ష్మాతలమున.

సుమం—రామచంద్రా! నీవంటిధైర్యమును బూనఁగలవుగాని నాబోఁ
ట్లు బూనఁగలరా ?

తే. గీ. నీవు పురివీడి వచ్చుచో । నీప్రయాణ
మెఱిఁగి; పౌరులెల్లరు వచ్చి । యిట్లు మమ్ముఁ
బాసిపోవుదువాయంచు । వగచినపుడు
వారికీవువచించిన । వాక్యసమితి
చిత్తమున నాటియున్నది । శ్రీగుణాఢ్య.

శ్రీరా—సుమంత్రా! నీకు నాయందున్న వాత్సల్యమున నట్లు వక్కా
ణించెదవు. ఏదియెట్లున్నను పితృవాక్పరిపాలనము పుత్రున కు
భయలోకములందునను గీర్తి దెచ్చునుగదా?

సుమం—రాఘవా! నీగుణము లిదివరకే లోకమునఁ బ్రకాశించుచు
న్నవి. సమస్త రాజ్యశ్రీసౌఖ్యములను బరిత్యజించి యడవులం
దుఁ జరించినఁగాని కీర్తి రాదని తలంచితివా యేమి?

శ్రీరా—ప్రత్యేకముగ నట్లుచేసిన వోఁ గీర్తి గలుగునా? తండ్రిగారి
సత్యశాసనముఁ బాలించుటకుఁగదా వచ్చితిని. ఇయ్యది యా
చంద్రతారకముగా నిలుచునట్టి కీర్తికిఁ గారణముగదా?

సుమం—రామా! నీవెట్లు చెప్పినను జెప్పఁగలవు. (సీతనుజూచి) తల్లీ!
జనకరాజపుత్రీ! జనకుని పూర్వపుణ్యవిశేషమున నాతనికిఁ
బుత్రివై, పుడమిరాచూలికిఁ బట్టివై, సప్తద్వీపసముద్రముద్రి
త మహీచక్రము నిరంకుశంబుగఁ బరిపాలించు దశరథచక్ర
వర్తికిఁ బెద్దకోడలవై. సకలగుణాభిరాముఁడగు శ్రీరామునకు
భార్యవై యుండి యింతవఱకును శుద్ధాంతసౌధమునఁ బరిచా
రికాశతంబు నిరంతరంబును భక్తిఁ గొలువ సమస్తసౌఖ్యముల
ననుభవించుచున్న నీకీదుర్ఘటంబైన వనవాసము సంభవించెను
గదా! అమ్మా! నీస్థితికి నే నేమనివగతును!

సీత—సుమంత్రా! భగవత్సముండగు ప్రాణేశ్వరుని వెంటనుండ నే
బడు కష్టములన్నియును నాకు సుఖములే యగును సుమా! నే
నెప్పుడును గోరునది పతి నెన్నఁడును బాసియుండకుండుటయే.

సుమం—(లక్ష్మణునిఁజూచి) తండ్రీ! లక్ష్మణా! నీవుగూడ నగ్రజుని
వెంట వచ్చితివి.

ఉ. రాముని నెంతయుం ఘనతరంబగు భక్తిని గొల్చుచుండి యీ
భూమిఁ జరించుచుండెదవు పుణ్యుఁడ వెంతయు నీవు నిప్పుడా

రాముని బాయలేకను న । రణ్యములందునఁగూడ శ్రీరఘుస్వా
మికి సేవఁజేయఁగను । వచ్చితివెంతయు సంతసంబునన్.

నీవు మహా పుణ్యమును జేసియుండుటచే సీతనివెంట వచ్చు భాగ్యము లభించినది.

మ. వనమందెండకు వానకోర్చి మును లే । భవ్యాత్మునింజూడఁగా
ఘననిష్ఠం దపమాచరించియు వెసన్ । గానంగ లేకుండురా
సనకాద్యుత్తమసానిపూజితపదా । బ్జాతుంగు నాశ్రీతుగా
మనమందెంచి నిరంతరంబు భజియిం । పన్ వాకు నానందమౌ.

సుమం.—లక్ష్మణా! నీవెంతయుఁ గృతార్థుఁడవు.

శ్రీరా—(అందఱినిజూచి) ప్రియసీ! లక్ష్మణా! సుమంత్రా! అటు జూడుఁడు.

సీ. విశ్వగర్భుఁడగుచు । వెలుఁగొందు హరిపదా
బ్జములసేతు తలఁప । జన్మగృహము
భక్తజనోల్లాసి । పాపవినాశిని
వారణాసీపురి । వాసభూమి
పార్వతీవల్లభు । వరజటాజూటపరి
దేశంబు వాట్యంపు । దివ్యసీమ
స్నానమాడినయంత । సకలాఘసమితిని
బారద్రోలుట చూడ । వరమగుణము

తే. గీ. అట్టిపరమపావనమాదు । నలరుగంగ
జూడుఁడీ మదికి మిగులఁ । జోద్యముగను
కనులపండువ యగుచును । గ్రాలుచుండు
దాటఁబోదము రండిఁక । దానినిపుడు.

సుమం—(తనలో) మేమును గంగను సమీపించినాము. ఇప్పుడే రాముండు గంగను దాటుదమని చెప్పుచున్నాఁడు. ఈతని నోటి నుండి యీమాట వెలువడగానే నాప్రాణము లెగిరిపోవుచున్నవి. అయ్యో! ఇంక నన్నితఁ డయోధ్యాపురమునకు మఱలిపొమ్మని చెప్పును గాఁబోలు.

తే. గీ. పరమపావనమూర్తులైయె । వరలునట్టి
రాముఁడనుజయుతముగ న । రణ్యములను
వదలి యెట్లుపోవుచునేను । భావమందు
నేమిసేయఁగఁదోఁచ దిఁ । కేమిసేతు.

(అందఱును నడచుచున్నారు.)

[గంగానదినిజూచి లక్ష్మణుఁడు పాడెడిపాట.]

కమాచిరాగం—ఏకతాళం.

ప॥ ఆహా ద్రుమపర్వవిరాజితమగు యీనదిన్॥

అ॥ ప॥ ఓహో వర్ణింపనలవిగాకుండెన్ ఆహా॥
మహామహులు సర్వమునులు సదా యీసమీపమునన్
విహరించుచు కడునిష్ఠన్ । ధృతివహించి తపమొనర్చి ఇష్ట
కామ్యా! సిద్ధులై । ధన్యులౌదురు ॥ఆహా॥

లక్ష్మ—అగ్రజా! మనము పరమపావనమైన గంగాతరంగిణిని సమీపించినాము. ఆహా! ఈగంగాజలంబెట్లు ప్రకాశించుచున్నదో.

తే. గీ. ఎందుస్నానమాడిన యంత । నెల్లమునులు
సురలును మనుజకోటియు । శోభగాంతు
రట్టివిమలసలిలవారి । యైనగంగ
గాంచఁగంటిమి కన్నుల । కఱవుదీఱ.

[గుహుఁడును—సేవకుఁడును ప్రవేశము.]

సేవ—(గుహునిఁజూచి) ఇదేంటి. వేషాలేసుకొని వచ్చిన వీరెవరు? సూస్తేనాకు భూజియు మేస్తావుంది.

గుహు—అదేంటార్, కొట్టారాదేంటి. సొత్తిమెంగదూ జయంత్రావు. వీరు సాలాగొప్పోరులాగున్నారోయ్. దగ్గర కెళ్ళి వంగతి చంద ర్వాలు కూంతకనుక్కొందాం రారా. (రామాదులను జూచి) బాబులారా! మీరోరు. ఈ యేసాలేమిటి? ఏటుదాట్టారాదేంటి. బాబూ. ఈయూడమ్మోరోరు.

సుమం—నిషాదా! నీపేరు గుహుఁడు కాదా? వీరిని నీవెవ్వరును జూచియుండలేదా?

గుహు—బాబూ! మీది అయోద్దె కాదంటయ్యా? నువ్వు సుమంత్రయ్య వేనా? ఈ రెవరో ఏం గెప్తిలేదు.

సుమం—దశరథమహారాజుగారిని వినియుంటివా?

గుహు—చరిచరి. ఆయన్నెరక్కుండా వుండాలి. ఆయన నన్ను సూస్తే వంచపానాలువిడుస్తాఁడు. ఈనావనునడుపుకొన్నందుకు నన్ను కట్టడం లేదంటయ్యా?

సుమం—సరిసరి (సీతా రామలక్ష్మణులను వేరు వేరుగఁజూపుచు)

తే. గీ. ఇతఁడు రాముండు దశరథు జ్యేష్ఠపుత్రుఁ
డితఁడు తమ్ముండు లక్ష్మణుం డీరాము
భార్య జానకి జనకభూపాలపుత్రి
తెలియవచ్చెన యింకఁ దేట తెల్లముగను.

గుహు—సాలారోజులయింది గాని బాబూ! ఈపిల్లల పెళ్ళిళ్ళకు గుహప్రవేశానికి నేను సారకువ్వు, తేన తెచ్చి మహారాజుగారికి కానక్కట్టాను.

సుమం—ఇంక చెప్పవలసినదేమున్నది. అందఱను నీవెఱింగియే యుంటివి.

గుహు—(రామునిఁజూచి) బాబూ ! నీవు మా పెభువ్వు. నీపాదాలికి దండాలు.

(మ్రొక్కుచున్నాఁడు.)

శ్రీరా—గుహుఁడా ! నీభక్తికి సంతసించితిని.

గుహు—దొరలు రావడంసేత మాకు సంతోషంకలిగింది, రామయ్యా బాబూ ! లచ్చుమయ్యా తండ్రీ! అమ్మా సీతమ్మతల్లి! ఎండలో వున్నారు. ఈ చెట్టునీడకురండి.

(అందఱు వృక్షమునీడనుఁజేరుదురు.)

గుహు—(సేవకునిఁజూచి) ఓరేయి. నావతెరసాప తీస్కోనిరారా. చ ట్టికిందేస్తే రామయ్యాబాబు కూర్చుంటాడు.

సేవ—(నిష్క్రమించి వెంటనే గుడ్డతెచ్చి చెట్టుక్రింద పఱచును.)

గుహు—బాబుల్లాలా! ఇందామీద కూకోండి.

(అందఱునుగూర్చుందురు.)

గుహు—(రామునిజూచి) నాయనా ! రామయ్యతండ్రీ! ఇల్లా ఎం దాకా పెయాణం పెట్టుకొన్నారు. ఇల్లాటి మునులయేసాలు యేసినారెందుకు. సీతమ్మతల్లినికూడా యెంటబెట్టుకొని వ చ్చారెందుకు, ఆడోర్ని తీస్కోని యిలా మీాలోటోరు వత్తా రంటయ్యా. కూడా నౌకర్లు చాకర్లుయేరి. ఓరూ లేకుండా వ చ్చారు (సుమంతునిజూచి) సుమంతయ్యా! తెల్సినోడవు నువ్వుసెప్ప లేదంటయ్యా.

శ్రీరా—నిషాదా !

తే. గీ. తండ్రిసత్యంబు పాలింప 5 తపసివేష
మూని; తమ్ముండు వెంటరాఁ 5 బొలఁతితోడ

వనములందునఁ బదునాల్గు 5 వత్సరములు
సంచరింపఁగ భావించి 5 సదయహృదయ.

గుహు___అదేంటినాయనా; అరణ్యాల్లో యున్నేళ్ళుండడం యేంటి. తండ్రిగారి సత్తెం యేంటి. పాలించడం యేంటి.

సుమం___శంబరుఁడా ! కైకమ్మగారిని నీవువినియుంటివికదా? దశరథ మహారాజుగారామెకుఁ బూర్వమెప్పుడో రెండువరములిచ్చి యుండుటచేత వానినిప్పుడిమ్మని కోరగా రాజుగారు సమ్మతించినారు. భరతుని రాజుగాఁ జేయుమనియు, రాముని పదునాల్గు వత్సరము లరణ్యమున వసింపఁజంపుమనియు కోరెను. సత్యపాశబద్ధుఁడై దశరథుఁడందుల కంగీకరించెను. ఈ కారణముచే నీరాముఁడిట్లువచ్చినాఁడు ఈతని నెడఁబాసి యుండలేకవీరియవ్వరును గూడావచ్చిరి.

గుహు___గొప్పగుణాలువున్న దశరథమహారాజే యిలాటి వరాలు ఇచ్చినాఁడటయ్యా. మంచికుని సేశాడు. కొడుకునడవులకంపుకుంటాడా ! ఆడోరిమాట అంత తియ్యగా వుంటుంది కామోసు. (రామునిజూచి) రామయ్యతండ్రి ! నువ్వేంటి. అడవుల్లోవుండడానికెల్లడం యేంటి. సాలుసాలు. పురానిక మర్లండి. మీాకేం బయంలేదు. నేను మానిషాదపోళ్ళబలంతో మీాతో వత్తాను. కైకమ్మ భరతయ్యకు ఎల్లాపట్టంకట్టుందో సూస్తాను. అతఁడు రాజ్యమెల్లాయేల్తాడో తమాసా కనుకొంటాను. పెద్దోడవు నీవుండగా భరతుఁడు రాజ్యమేల్తాడా . ఈమాట వోరన్న యిన్నారంటే మొగతాళి సేయరంటయ్యా ! (ఇంచుక యూరకుండి) అలోసిస్తావెందుకు బాబూ? అయోధ్యాద్య కెల్దాంపదండి నాబలం సిద్ధంచేసొనివస్తాను.

శ్రీరా.—గుహా! నీకు నాయందున్న వర్ణనాతీతమయిన ప్రేమకు సంతసించితిని, జనకుని సత్యశాసనము పాలించుటయే నాకుఁ బరమధర్మము. సుమంత్రుఁడిచ్చటనుండి పురంబునకు మరలి పోఁగలఁడు. ఇప్పుడు మేమీ భాగీరథిని దాఁటి యావలకుఁబోవలెను. కావున నీవు మాయందు దయయుంచి నావ సిద్ధపఱుపుము.

గుహు.—మాయయ్యా! మాతండ్రి మా రామయ్యా! నువ్వరణ్యాల్లోకి యెళ్ళుతుంటె నేను సూసి తాళగలనా! పోనీ! తండ్రీ! నువ్వు పురానికెల్లొద్దు మాపల్లె రాజ్యానికి నీకు పట్టంగట్టాను. మమ్మల్ని రచ్చిస్తూ మాకుదొరవైయుండు నీసెప్పుసేతల్లో మేము వుంటాము. నువ్వెల్లాసెప్తె అల్లా మేము నడ్చుకొంటాము. నీకేం యిక్కడ తక్కువుండదు. నీకోసం పత్యేకంగా పెద్దగుడిసె ఒకటి యేయిత్తాను. నీయిట్టంవచ్చినట్లుండవచ్చును.

శ్రీరా.—నిషాదవల్లభా! నీకృపకు నేనెంతయు సంతోషించితిని. రాజ్యముతోఁగాని తత్సంబంధమైన సౌఖ్యముతోఁగాని నాకేమియుఁబనిలేదు. తండ్రిగారి సత్యవాక్యము పాలించుటయే నా ప్రధానకార్యము. ఇంక నీవు మఱిమొందువదియింతక నావ సిద్ధము చేయుము.

గుహు.—పెభువుల్లాసెప్తే ఏమంటాను నావ సిద్ధము చేస్తాను.

(నిష్క్రమించును.)

శ్రీరా.—(సుమంత్రునింజూచి) సుమంత్రా! మేమన్న నీకుఁగడుప్రేమ. మమ్ముల రథముపై నెక్కించుకొని మిగుల దూరము వచ్చితివి. ఇంక మేమిచ్చటనుండి గంగనుదాటి యావలకరుగుదుము. కావున నీవీప్రదేశమునుండి రథము మరలించుకొని పురంబున కరుగుము.

ఉ. మాకడఁగల్గు ప్రేమ; నను మానముగానక యింతదైన నీ
నీకడ జేరుదోలుకొని యింతటిదూరమువచ్చినావు భూ
నాయకుఁడంపగా నిటు, మనంబున నిప్పుడు నాకు నిన్నడం
బాయఁగఁ బుట్టదింక మను బాయక తప్పదిఁ కేమిచెప్పుదున్.

సుమం—తండ్రీ! రామచంద్రా! నిన్నడవుల కప్పగించిపోవుటకు నాకుఁ గాళ్లెట్లాడును?

తే. గీ. ఎత్తి పెంచితి నిన్ను నే నెంతదైన
వలువమొంతియు బురదయా భాతి జంకఁ
బెట్టుకొని చరియించితి ప్రేమతోడ
నకటా! నిన్ను వీడి యెట్లరుగఁగలను.

తండ్రీ! రామచంద్రా! వచ్చునప్పుడు మిమ్ముందఱను రథముపైఁబెట్టుకొనివచ్చి యిప్పుడు శూన్యరథముతోఁబోయి పురంబెట్లు ప్రవేశింతును. రామా! నిన్నుఁబాయఁజాలను, నాయందు కృపాంతరంగుఁడవై నన్నుగూడ నీవెంటనుండుటకు నాజ్ఞయిమ్ము.

శ్రీరా—సుమంత్రా! నీవు విచారింపవలదు. జనకుని యాజ్ఞననుసరించి వనములందు బదునాల్గువత్సరములనుగడిపివచ్చెదను. నిన్ను విడనాడుటకు మాకును చిత్తము సమ్మతింపకున్నది. కాని విధి యాజ్ఞ యుల్లంఘనీయముకదా? ఇఁక నీవు చింతవీడి పురము జేరి మాకై వెంగఁగొనియుండు తండ్రిగారికి ధైర్యముఁ జెప్పుము.

సుమం—చంద్రుఁడులేని రాత్రి చందమున—సంతతిలేనికుటుంబము రీతి—దీపములేని మందిరము తెఱంగున నుండు సాకేతనగరం బెట్లు ప్రవేశింతును!

శ్రీరా—సుమంత్రా! చింతింపక ధైర్యముగనుము.

తే. గీ. గంగ దాటితిమంచుఁగై కమ్మతోడ
నమ్మగా వచియింపుమీ నెమ్మనిపు
మాకునై చింత నొందెదు కొమ్మకళతు
ధైర్యవంతునిఁ జేయుమీ దయదలిర్ప.

మాముప్పురతల్లులకును నమస్కారములని చెప్పుము.

లక్ష్మ—సుమంత్రా! కైకమ్మగారు మాయునికింగూర్చి నమ్మమరో లేదో. గంగానదిని దాఁటి యావలకేగితిమని యామె నమ్మున ట్లు చెప్పుము. మాతల్లియగుసుమిత్రాదేవితో,

తే. గీ. నీదుయాజ్ఞను వాలిపై నెమ్మిదాల్చి
జానకీనాయకుని పాద సరసిజముల
భక్తితోడ సేవింపుచు వరలుచుండు
లక్ష్మణుఁడటంచుఁ జెప్పు మా హ్లాద మొనఁగ.

సీత—సుమంత్రా! ముప్పురత్తలకును, మామగారికిని నమస్కారము లని తెలుపుము. చెల్లెండ్రకు దీవెనల నెఱింగింపుము.

గుహు—(ప్రవేశించి) రామయ్యతండ్రీ! నావసిద్ధము జేసినాను.

శ్రీ—ఇదిగో! వచ్చుచున్నాము. (సుమంత్రునిజూచి)

ఉ. కాననముల్ వసింపఁగను గామినితోడను నేగిరంచునున్
మానసమందుఁ జింతిలక మాటికిమాటికి నింక ధైర్యముం
బూనుమటంచు జెప్పు పరి పూర్ణకృపారసమూనుచున్ సుమం
త్రా! నిను నమ్మియుండెదను దండ్రినిగూర్చి మనంబునందునన్.

ఇంక నీవేగుము. మేము పోయివచ్చెదము.

సుమం—(కన్నీరుగార్చుచు) రామా! మిమ్మెడఁబాయవలసివచ్చినందు లకు నాకెంతయు దుఃఖము పొంగిపొరలివచ్చుచున్నది. అయి నను దప్పదయ్యెను. వత్సా! రామచంద్రా!

తే. గీ. విపినవాసము గావించి ♦ వేడ్క మీరు
మరలఁ బురికేగుదెంచెడి ♦ తఱిని నేను
బ్రతికియుందునొ లేదొ నా ♦ వ్వారికనెఱుక
కరుణఁజూచుచు నొకసారి ♦ కౌఁగిలిమ్ము.

(రాముని గౌఁగిలించుకొనును)

శ్రీరా—సుమంత్రా! చింతింపకుము.

(నిష్క్రమింతురు.)

సుమం—అదిగో! వారందఱును నావ నెక్కుచున్నారు. ఇఁక నేనును వరిగెద. (నిష్క్రమించును.)

ఇది తృతీయాంకము.



శ్రీ

పాదుకాపట్టాభిషేకము.

చతుర్థాంకము.

[కౌసల్యామందిరములో దశరథుఁడు, కౌసల్య ప్రవేశము.]

దశ—హా! రామా! రవికులరత్నదీపా! సాకేతపుర రాజ్యపీఠంబున నిన్నుఁ గూర్చుండఁబెట్టి నేను భగవచ్చింతనంబునఁ గాలము వెళ్లబుచ్చఁదలంచఁగా నిట్లయినదికదా! అయ్యో! కైక నాకొంప యొంతతీసెనురా! పట్టభద్రునిఁ జేయుదునని పలికినయానోటితో కైకవరముల కారణమున సత్యవాక్పాశబద్ధుఁడనై నిన్నరణ్యములకేగుమని చెప్పితినికదా? ఇట్లరణ్యములకరుగుమని చెప్పినందులకు నీవు నాపైన నేమనియలిగితివో కదా. నీవు నాపైన నలుగుదువని నేను తలంచను. నీవలన నావంతయేని దోషము లేదు. నీధర్మవర్తనము, నీసద్గుణములు, నీవినయబుద్ధి యెవ్వరికిని రాదు. నీయెడల నింతకాఠిన్యము వహించిన కైకను నొక్కమాటయైన నొవ్వనాడి యెఱుఁగవు. నీకు నేను విచారించుచుంటిని గాని నీపితృభక్తి లోకంబున కాదర్శకముగాఁ జేసితివి. వత్సా రాఘవా! సీతయు లక్ష్మణుండును నీవెంట వచ్చుటం జేసి యెంతయు ధన్యులు.

కౌస—నాథా! జరిగినదానికై మీరిట్లు విచారించినందువలన లాభమేమియున్నది. మనస్సును మఱింత క్షోభపెట్టుటకే కదా?

దశ — మోహపాశబద్ధుఁడనై కైకను వివాహమాడుట రాముని ఘోరారణ్యవాసిగాఁ జేయుట కొఱకే కాఁబోలు! కాకున్న నింతకఠినకర్మమునకు నేనొడిగట్టుదునా? నా రామచంద్రునిఁ బాయుదునా! ఆ కైక యింక నేవో వరంబులు గోరునని తలంచితిగాని యిట్లు నా పుట్టిముంచునని యెఱుఁగనైతిని. హా! రామా! కుమారా! నీవిషయమై పట్టాభిషేకమున కెన్నియో వస్తువులఁ గూర్చితినిగదరా! నీపట్టాభిషేక మింక నాటకమయ్యెనుగదా! రాఘవేంద్రా!

తే. గీ. ఎచటనున్నావు సీతయు ఽ నెట్టులుండె
ననుజుఁ డేమి సేయుచునుండె ఽ నకట నిన్ను
బాసి, ఘోరదుఃఖాబ్ధిఁ ఽ బడితినయ్య
రఘుకులాంభోధిచంద్ర శ్రీ ఽ రామచంద్ర.

కౌస — నాథా! ఏల యిట్లు శోకించెదరు? ఒకవేళ యిప్పుడు రాముని రమ్మన్నను సత్యశాసనబద్ధుఁడైన యాతఁడు రాఁడుకదా?

దశ — దేవీ!

సీ. ఇంతకు శ్రీరాముఁ ఽ డెంతదూరము బోయి
యుండునో యెచ్చోట ఽ నుండఁగలఁడొ
మనమంత్రియైన సు ఽ మంత్రుఁ డేదారిని
రథముఁగొని చనెనొ ఽ రమణిసీత
యేరీతినుండెనో ఽ యీరీతిగావించె
మనతండ్రియంచు ల ఽ క్ష్మణుఁడు నన్ను
నేభంగి దూరునో ఽ యేక్రియ నుండునో
బాధల నేవిధిఁ ఽ బడుచునున్న

తే. గీ. వారొ; యెట్లు చింతనుమ్రింగి ఽ వారొ; యెట్టి
చట్టుదాటునకును వారు ఽ చేరినారొ

కటకటా వారి కెట్టి సంకటముఁదెచ్చి
పెట్టితి నెంతయు నవి వేశినగుచు.

కౌస—నాథా! ఊరడిల్లుఁడు.

[తెరలో]

అమ్మా! కౌసల్యామహాదేవి! నేను సుమంత్రుఁడను. లోనికి రావచ్చునా?

కౌస—నిరాటంకముగ.

సుమంత్రుఁడు—(ప్రవేశించి దశరథునిఁజూచి) మహారాజా!

దశ—ఏమి! సుమంత్రుఁడా! సుమంత్రా! వచ్చితివా?

తే. గీ. వంశతిలకమౌ శ్రీరామ భద్రునచట
విడచివచ్చితివయ్య వే వేగఁదెలుపు
సీతయెట్లుండె సౌమిత్రి క్షేమమెట్లు
బాపురే చింత వారల వార్తఁదెలిపి.

మా రామయ్యతండ్రి యేమి సేయుచున్నాఁడు? అతఁడు నాకుఁ జెప్పిన మాట లేమి? లక్ష్మణుఁడు నాపై నాగ్రహించుచుండెనా?

సుమం—మహారాజా! నీవు వారికై విచారింపవలదు. వారందఱును సేమముగనే యుండిరి, నేను వారిని గంగానది డాఁటించివచ్చితిని. శ్రీరాముఁడు మిమ్ములను దనకై దుఃఖింపవలదని చెప్పినాఁడు.

దశ—అయ్యో! మా రామభద్రుని గంగానదిని దాటించితివా? అతనికై నేను దుఃఖింపకుండుట యెట్లు?

కౌస—సుమంత్రా! మా రామచంద్రుఁడు నన్ను దుఃఖము దిగమ్రింగుమని యాతఁడేగినప్పుడే చెప్పినాఁడు.

సుమం—మహారాజా! నేను గృహమునకరిగి మరల వచ్చెదను. (నిష్క్రమించును.)

దశ—హా! తన్వీ! రాముని ఘోరారణ్యసంచారిగాఁ జేసితినిగదా? ఇంక నేనెట్లు జీవింపఁగలను. ఏనాఁడు రాముని బాసితినో యానాఁడే నేను మరణించినవారిలోఁ జేరితిని.

కౌస—పాపము శమించుఁగాక. ఇంతగా నేను విలపించుచున్న నేమని చెప్పుదును.

దశ—ఆరాముని జూడకున్న నాప్రాణములు నిలువవు. ఆతనింజూచుట తటస్థింపదు; శ్రీరామవియోగమున నేను మేనుదొఱఁగుట నిశ్చయము. ఇందు పరమరహస్యముకలదు. పూర్వము నేనొకసారి సరయూతీరప్రాంతవనికి వేటఁకుబోయి సంధ్యాసమయమున నొక వృక్షముక్రింద విశ్రమించియుండఁగా, నదియొద్దున నొక మునిబాలుఁడు భాండముచే నీరుముంచుచుండెను. ఆశబ్దమును విని నేను మదగజంబనితలంచి యాతనిపై శరముప్రయోగించితిని. శరప్రహారమున నామునిబాలుఁడు కేకవేయ నేను విని ఘోరకార్యముఁ జేసితినిగదాయని విచారింపుచు సమీపించి యాతనివలన నాతనితల్లిదండ్రుల వృత్తాంతమెఱిఁగి వారికిబాలు నిమృతి నెఱింగించితిని. వారు ఘోరముగ నేడ్చినీవు పుత్రవియోగమునఁ బ్రాణములు వాయుదువని శాపమిచ్చిరి. ఇప్పుడది నాకనుభవింపక తప్పదు.

కౌస—నాథా! మీరధైర్యము విడవలదు,

దశ—ఇంకెక్కడి ధైర్యము. నాకిలోకమంతయు రామునితోనున్నది. రాముఁడు లేనిచో నాకేమియును లేదు. అంతా రామమయం. ఎక్కడజూచినను రాముఁడే. అడుగో రాముఁడు, ఇదుగో రాముఁడు ఓరామా! రా. నీతండ్రినగునన్నుఁ గౌఁగిలించు కొనుము.

కౌస—(తనలో) ఈయనమాటలుయొక్క ప్రలాపన హెచ్చిపోవుచున్నది. ఇదేమి కర్మము.

దశ—

తే. గీ. రామ! జితకామ! జగదభి రామ! రామ!
రాజవంశాబ్ధిసోమ! శ్రీ రామ! రామ!
రామ! సద్గుణసాంద్ర! శ్రీ రామచంద్ర!
రామ! శ్రీరామ! జయరామ! రామ! రామ!

(మూర్ఛిల్లును.)

కౌస—ఈయన మాటలాడుచునె కన్నుమూసి మూర్ఛిల్లినాఁడే. నాథా! నాథా! ఏమిపలుకవు? అయ్యో! నాకేమియుఁదోఁచకున్నది. సత్వరముగ వైద్యుని రావింపవలయును.

(నిష్క్రమింతురు.)

(తెర వ్రాలును.)

రంగము:—[మందిరములో ప్రవేశము.—కైక, భరతుఁడు.]

[భరతుఁడు ప్రవేశించి పాడెడి పాట.]

బేహాగ్ రాగం - ఏకతాళం.

ప॥ ఓ పాపీ! యెంత ఘోరముఁగ మొనరించితివే॥ ఓ పాపీ॥

అ॥ ప॥ యీపురిన్ జనులు! ఘోరునర్ యేడ్వ రాముని సీతలక్ష్మణుల్ కాపుర మొనరింపఁగ బంపితివా కారడవులకున్ కాణాచీ పాపీ! యీవనిన్ గోరిబలాత్కారముగ జనకునిన్ స్వర్గమంపితివా. ఓ పలుగాకి నీపుత్రుఁడనై నేనేలనుధరఁబుట్టితి నే॥

భర—హా! పాపీ! ఎంత దుష్కార్యమాచరించితివి. నిర్మూలమున సూర్యవంశమునకెల్ల దురవస్థ సంభవించెనే.

తే. గీ. రమ్యగుణధాము రాముని రాణ్ముపులకుఁ
బంపి సూర్యవంశంబును బాడుసేయ

భూమియందుఁ బుట్టితివి కాఁ జోలు నీవు
కేకయావనీంద్రసుత మత్కీర్తిఁ గోలుప.

అకటా! ఎంత కార్యమాచరించితివి! నిన్నుఁగన్న తల్లికంటె నెక్కువ ప్రేమతోఁ జూచు శ్రీరామునకా యెగ్గు సల్పితివి. అమ్మహాత్మునకు నాయందున్న వాత్సల్యముగూడ దగ్గునట్లు చేసితివి. దీనికంతకును నేనే కారణమని యాతండెంత యాగ్రహించెనో గదా. సోదరవత్సలుఁడగు మాయన్న కరణ్యావాసముగల్పించితివా? ఛీ! దుష్టమతీ ! నీముఖంబుఁజూచినఁ బంచమహాపాతకములు సంభవించును.

ఉ. రాముని దేవసన్నిభు నరణ్యములన్ జరియింపఁ బంపె ను
త్రామనిభుండు దండ్రి నిటు ప్రాణము వాయఁగఁ జేసినావుగా
గోముఖపుండరీకగతిఁ గోమలివైతివి నాదుతండ్రికిన్
భూమిని నిన్ను జంపినను బొందను పాపము వేయునేటికిన్.

నీవిట్టి పరమచండాలవని తెలియక మాతండ్రి నిన్ను చేపట్టి మోసపోయెనుగదా! నిరంతరమును ధర్మము దప్పక పాలించు నాతండ్రి మృతికి నీవేకదా కారణము. రామచంద్రుఁ డెంతగా చింతించెనో. ప్రాణములు బోవునట్లు నాప్రియజనకుఁడు రామునకై యెంత విలపించెనో ఎండకన్నను వానకన్నను నెఱుఁగక శుద్ధాంతసౌధంబులయందు వసింపుచు సౌఖ్యమందు సీతామహాదేవి కట్టి యిక్కట్లుగల్పించితివి. అన్నగారిపదంబుల సేవింపుచు వెంటనేగు భాగ్యము లక్ష్మణునకు లభించెను; సీతారామలక్ష్మణులు లేని యీసాకేతనగరంబు నెత్తినిగట్టుకొనఁ దలంచితివా! ఎన్నడైనను నాకీరాజ్యము కావలెననిగాని, లేక యిట్టి వరంబులఁ గోరుమనిగాని నేను నీకుఁ జెప్పియుంటినా! ఇట్టివరములు కోరుమని నీకెవ్వ రుపదేశించిరి?

(తండ్రినుద్దేశించి భరతుడు పాడెడిపాట.)

జయంతశ్రీరాగం - టప్పా.

ప॥ హాజనకా సకలసద్గుణతిలకా॥ జనకా॥

అ॥ ప॥ యీరాజగతిని మముబాసి దివికేగితివా॥ జనకా॥

రాజ్యము భరతునకు పట్టాభిషేక మొనరించి
పూజ్యుని శ్రీరాముని యడవులజరియింపగజేసిన
యీరాజదురాలను యేలజీవముతో విడితివి నాలుక చీరికలుజేసి
నక్కలపాల్ జేయవైతివి॥ జనకా॥

దశరథభూపాలా! నాపైన నీవేమియనుమానమందితివో కదా తండ్రీ! దుర్మార్గురాలగు నాతల్లివలన నీవిట్లువంచింపఁబడితివి, అక్కటా! రామవియోగమున బ్రాణములబాసి మమ్ముందలవిడిచి పోయితివా! ఇట్టివరము కోరిన నాతల్లిని నీవేలయూరకొంటివి? ఖడ్గమున జంపియున్నచో బాగుండునుగదా? అవును. సత్యవాక్ప్రతుఁడవగు నీవిట్టి కార్యమేల చేయుదువు.

కైక—కుమారా! శాంతివహించి నామనవులాలింపుము. గతించిన దానికై నీవువిచారింపకుము. కడుపునకన్న తీపి మఱియొకటిలేదని లోకులు చెప్పుదురు. అందుచే. సవతికొడుకగు శ్రీరాముఁడు రాజయ్యేనేని నీవతనిని సేవింపవలసివచ్చుననియు, నీవు రాజవై యుండగాఁ జూడవలయుననియు నిట్లుగోరితిని. నలువురిలో నన్నల్లరిపెట్టక రాజ్యమేలుకొనుము; నీవేమీ రాజ్యమేలుదువను నాశచే నిట్టివరములడిగి లోకనిందకుఁ గూడ పాలయితిని.

(భరతుడు పాడెడిపాట.)

సింధుకమాచిరాగం - చాపుతాళం.

ప॥ ఈకట్టము నానెత్తిని బెట్టుటకా యిట్టిచెట్టబుట్టించితివి॥

అ॥ ప॥ ఓపాపీ ! యీనగరికిఁ । బిడియమునకఁ । నుడియకనె
యీపురి ప్రభుత్వగరిమను గొనుమని యేనాలుక తో బల్కితివే
ఈపట్టము॥

సాకీ—ఈవరమపావనమూర్తిః సాధుజనానువర్తి సర్వప్రపంచమేలద
గు శ్రీరామమూర్తి … …
ఆపవిత్రచారిత్రుని పాదసేవ నాజీవన
మీభాగ్యము, యీరాజ్యము । నీతలఁగట్టియేలవే॥

భర—ఛీ! పాపీ! ఇంకను సిగ్గులేక రాజ్యమేలుమని నాకు బోధించుచుంటివా ! ఎంతసాహసము. మాయగ్రజుఁడగు రామభద్రుఁడులేని యీరాజ్యము నేను పాలింతునా ! నేనును రామచంద్రుఁడెచ్చటనుండునో కనుగొని యాతనిచరణముల సేవింపుచు నచ్చటనేయుండెదను.

(తెరలో)

కుమారా! భరతా! నీవేల సందియమందెదవు. మీతల్లిగారు చెప్పినప్రకారము రాజ్యము పాలింపుము. నీవేలుదువనియేకదా ఆమె యింత ఘనకార్యము చేసినది.

భర—(కైకనుజూచి) కౌసల్యామహాదేవి యెట్లు పలుకుచున్నదో కంటివా ! ఆమె పలుకులు నాహృదయమున శరములకంటె నెక్కువతీవ్రముగఁ దగులుచున్నవి. ఓసీ! పాపిష్ఠికైకా! నీవునా పాలిఁటి మృత్యుదేవతవుగాని తల్లివిగావు. నీవుజంతుహింసనాచరించు కటికవాని గర్భమునఁ బుట్టవలసిన దానవుగాని రాజకులమునఁ బుట్టవలసిన దానవు కావు. నిన్నుభరానికి బలియిచ్చినచో నిట్టిదుష్కార్యమాచరించినకాంత చచ్చెనని లోకము సంతసించును. ఈవ్రేటున నీతలఖండించెదఁగాచుకొమ్ము. (ఒఱనుండి ఖడ్గము దీయుచున్నాఁడు.)

శత్రు—(తొందరగాఁ బ్రవేశించి భరతుని చేయిపట్టుకొని)
(శత్రుఘ్నుఁడు ప్రవేశించి పాడెడిపాట.)
కేదారరాగం-ఏకతాళము.

ప॥ తాళుమా తాళుమా॥ నీమనమున। శాంతమూని యూర
కిని । తాళుమా॥

అ॥ ప॥ లలితచరితభరతమా౯కు యూలలన తల్లిగాదుతలపకిటుల జంప
నెంచితివు మహాఅఘుమగుా । తాళుమా!

తే. గీ. తాళుతాళుము సోదరా ॥ తల్లిఁజంపి
పాపమేటికి గట్టుకో ॥ భావమందు
తలఁచినాఁడవీవిధమున ॥ లలితచరిత
నాతియూమెను బ్రోవుమా ॥ సవ్యకరుణ.

సోదరా ! ఎంతసాహసము సేయనెంచితివి ! ఒకవేళ యీమె
యందు దోషముండిన నుండుగాక ! తల్లిని జంపుదువా ! ఇట్టికార్య
మాచరించినపిదపఁ దలయెత్తి మెలఁగనక్కఱలేదా ! చాలు, శాంత
ముదాల్చుము.

భర—తమ్ముఁడా!

తే. గీ. అన్నగారికి ద్రోహంబు ॥ నాచరించె
తండ్రిపాలిటి మృత్యువై ॥ తనరెనీమె
నీమెజంపిన బాపంబు ॥ నెంతయైన
బొందగాఁబోము మనమింకఁ ॥ బుడమియందు.

శత్రు—ఇంకనీకోపంబు జాలింపుము. మనకోపముజలలపైనయాచూ
పించుట! ఇట్టిదుష్కార్య మాచరించినచో రాముఁడు మనమొ
గము జూచునా? లోకము దీనింగూంచి మనపై నిందవేయదా?

[తెరలో]

ఉ. శాపతెనంచుఁ గోరుకొని ॥ కైక ధరాతలమెల్ల నీకు నం
భావితలీల మోదమునఁ ॥ బట్టముగట్టగ నింక నేల నీ

భావమునందు సంశయము ౯ పాలన సేయు మరాజకంబునై
భూవలయంబు బాగుగను ౯ భూరిగుణాకర పుత్రరత్నమా.

భర—(శత్రుఘ్ను నిఁజూచి) తమ్ముఁడా! చూచితివా? కౌసల్యామహా దేవిగారి వాక్యములు. ఇవివజ్రబాణమువలె హృదయమును భేదించుచున్నవి. ఏమిసేయుదును. (ప్రక్కందిరిగిచూచి) ఓ కౌసల్యామహాదేవీ! కైక గావించిన దుష్కార్యములనుగూర్చి నే నేమైన నెఱిఁగియుంటినేని బ్రహ్మహత్యాపాతకము జేసినవాఁ డనగుదును. భంజాలినిదై యిట్టిసాహసకార్యమాచరించినవా తల్లి పలుకులువిని రాముఁడు లేని యీరాజ్యము నేను బాలింతునా? తల్లీ! రామునియందున్న నాభక్తి నీవెఱిఁగియుండియు నిట్లేల పచించెదవు జననీ! నీపాదసాక్షిగఁ బల్కుచుంటిని. నే నిదే ప్రయాణమై యున్నగారెక్కడనుందురో యక్కడ కరిగి యాయన చరణములపై వ్రాలి బ్రతిమాలుకొని, అయోధ్యకు దోడి తెచ్చెదను. (శత్రుఘ్నునిఁజూచి) తమ్ముఁడా! నీవిప్పుడే గురుఁడగు వసిష్ఠునికడకరిగి, నేను రామచంద్రుని సన్నిధి కరుగుదునని చెప్పి ప్రయాణసన్నాహము సేయుము.

కైక—(తనలో) అన్నా! నేనీకార్య మేలయాచరించితిని. కుమారుని సంగతి దెలియక యిట్లుచేసితినే? ఇతఁడు నామాట వినలేడు. (ప్రకాశముగా) కుమారా! నావాక్యము లాలింపవా? పలువురిలో నన్ను దలవొత్తి మెలఁగనీయవా?

భర—ఇంకను సిగ్గులేక పలుకుచుంటివా? దుష్టాత్మురాలా! నీకీ పాపహితోపదేశమును జేసినవారెవరు?

[తెరలో]

మంథరయని కొలుంగుచు.

భర—అవురా! మంథర యిట్టి దుర్బోధ జేసెగా!

(తెరలో) నీవువచ్చెదవని నూతిలోఁ బడఁబోవుచున్నది.

భర—ఇదేవచ్చుచున్నాను. పోనీయక పట్టుకొనుఁడు.

(నిష్క్రమించుచును.)

[తెరవాలును.]

రంగము:—[చిత్రకూటము—ప్రవేశము, శ్రీరాముఁడు, సీత.]

శ్రీరా—(సీతంగాంచి)

[సీతనుగూర్చి రాముఁడుపాడెడిపాట.]

హిం॥ ముఖారిరాగం-ఆదితాళము.

ప॥ యోసతి బడుచుడుమల్ । నేగనజాలనహా॥ యోసతి॥

అ॥ ప॥ భాసురదివ్యభవనములందు । హంసతూలికాతల్పములందు

యోసుకుమారివిహరించి తుదకీయడవులలో బడియడలవలసె

యోసతి॥

హా, సర్వే, శ్వ, రా, కృతన్, గాంచు, మా, మనుస॥

తే. గీ. ఎండకన్నెఱుఁ వానక న్నెఱు యెఱుఁగ

కెప్పుడక్కట నావెంట । నేగుదెంచి

పడగ రానట్టి కష్టముల్ । పడుచునుండఁ

జూచియోర్తు నిన్నును । సుందరాంగి.

ఓ జనకరాజపుత్రీ! నీవుపడుచున్న కష్టములు చూడలేక నాగుండెలు పగిలిపోవుచున్నవి. వేనవేలు దాసీజనములు నిరంతరమును భక్తిమీ ఆసేవింప శుద్ధాంతసౌధంబులందు వసియించు నీకు భీకరశార్దూలమృగంబుల కాకరమైన ఘోరారణ్యములందు వసించుగతి బట్టెనుగదా? అయ్యయ్యో! నామూలముగ నెట్టిశ్రమలు బడుచున్నావు. నన్ను వివాహమాడి నిరంతరమును సౌఖ్యంబుభింంచెదనని తలంచి నాకు నిన్నుసంగాని నాతోడ నీవుగూడ నరణ్యముల పాలగుదువని నీతం

డ్రితలంపలేదుగదా ? నావెంట రావలదని యెన్నిసార్లునొక్కి వక్కాణించినను వినకవచ్చితివి. అహో! నీదేహమెట్లు శుష్కించినదో! పంచభక్ష్య పరమాన్నములతోడను, దధిఘృతక్షీరములతోడను నను దినంబును భుజియించునీవు కందమూలములఁ దినుచుంటివి.

సీత—నాథా! ఎట్లు పలుకుచుంటివి. నేను గష్టములఁ బడుచుంటినా? పతిఁ బెంగటలేకుండ వేనవేలు దాసీజనంబులు పరిచర్యను సేయుచుండ సౌధంబులయందు వసించుచుండినను పడతికి సౌఖ్యము గలుగునా? పతినివిడచియున్న సతిబ్రతుకేల, ఎన్నికష్టములు ప్రాప్తించినను పతినిమాత్రమున్న నెడఁబాయక చరించు సద్గుణాఢ్యయగు యువతి యువతులోకపూజితయగును. ప్రాణేశ్వరా! నేను శ్రమపడుచుంటినని తలఁపవలదు. నేనుపడుచున్న శ్రమయంతయు నాకు సౌఖ్యముగనే యున్నది. ఎన్నఁడును మిమ్ముల నెడఁబాయకుండుటయే నాకుఁ గావలసినది.

శ్రీరా—రమణీ! నాయందుభక్తిచే నట్లు పలుకుదువుగాని శ్రమ సుఖమెట్లగును?

సీత—చీఁకటులుపోయి వెన్నెలవచ్చునట్లు కష్టసుఖములు సమముగా ననుభవింపవలయును.

(తెరలో ధ్వని)

సీత—ప్రాణేశ్వరా! ఏదియోధ్వని వినవచ్చుచున్నది. రాక్షసులెవ్వరును కారుగదా?

శ్రీరా—అయిననేమి! ఇదిగో ఖడ్గము, ఇదిగో శరము.

సీత—నీయండనుండగా నాకేమిభయము?

శ్రీరా—(ఎదుటజూచి) ఫలార్థమైయరిగిన లక్ష్మణుం డెందులకో తొందరగా పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నాఁడు.

[కరవాలధరుఁడైన లక్ష్మణుఁడు ప్రవేశించును]

లక్ష్మ—(వెనుకకుఁజూచుచు కోపముతో)

మ, ధరణీరాజ్యము నెల్ల గైకొనియు స్వాంతంబందునూహింపకే
కరణిం గాననమున్ వసింపగను వేడ్కం బంపి యుద్ధానికిన్
బరితృప్తిం గనలేక రాముని నిఁకన్ భంజింపఁగా నెంచితే
భరతా! రమ్ము ఖరాసిబూనితి నిదే ప్రాణంబులం దీయగన్,
తే, గీ, సోదరుని వధియించిన సూడుకాఁడఁ
టంచు నిందవచ్చినను నే నందువాఁడ
పాపకృత్యము సేయ భావమున నెంచు
నీదు ప్రాణముల్ దీసెద నిక్కముగను.

ఓరీ! మహాపాతకవర్తి! భరతా! ఎంతదుష్కార్యము చేయ సాహసించితివిరా? కైకకిట్టి తుచ్ఛమంత్రముపదేశించి, రాజ్యము స్వీకరించి శ్రీరాముని నడవిపాలుగావించి యంతట నూరకొనక నీయనఘునిపైకిఁ గయ్యమున కరుదెంచితివా? గురుద్రోహము గట్టుకొనదలఁచితివా? ఓరా! నీకిట్టి యుపదేశ మెవ్వరుచేసిరి? నీవిట్టిదుర్నీతిపరుఁడవై యరుదెంచుచున్న నిన్నిప్పుడే యంతంబొందించి కైకను నపుత్రవతిగాఁ జేసెదఁగాక!

శ్రీరా—హరహరా! పాపముశమించుగాక, (లక్ష్మణునింజూచి) లక్ష్మణా! ఏమిది! ఇంతకోపమేల? ఎవ్వరిపైన నాగ్రహముజూపుచుంటివి? కారణములేక భరతుని నేలదూషించెదవు? అతఁడు నీయెదుటలేఁడే! అతఁడేమి! నీపైకి దండెత్తివచ్చుటేమి? తమ్ముఁడా! నీకేమైన గ్రహముసోకెనా? పిచ్చిపట్టెనా? ఇటురమ్ము.

లక్ష్మ—అన్నయ్యా; నాకుగ్రహముసోకలేదు, పిచ్చిపట్టలేదు. భరతుఁడు సైన్యసమేతుడై నీమీదిదాడొగ్గు నలువచ్చుచున్నాఁడు. మీరు చూడక యిట్లు పలుకుచున్నారు. భరతుఁడనఁగా

నేమోయని తలంచితిని. హా! రా దుర్మార్గుఁడు! ఎంతసాహస
ముఁబూనెను.

తే. గీ. భక్తియుంగము నీరీతిఁ బాఱఁద్రోలి
యన్నయనుమాటఁ గూరఁత బొమ్మగలిపి
నీకు నిలుగలఁగల్పించ నిక్కముగను
వచ్చునాతని జంపుదు భవ్యచరిత.

శ్రీరా— తమ్ముఁడా! శాంతివహించి యిటకూర్చుండుము. నీవెంత యజ్ఞానాబ్ధిలోఁబడితివి. భరతుని యంతరంగ మెఱుఁగక యిట్లు వలికితివి. అతఁడు హానిగూర్చునట్టి వాఁడుగాఁడు. నాయందు మి గులభక్తిఁబూని చరించువాఁడు. అట్టిభరతుఁడేమి? నాకుఁ గీడు సేయవచ్చునేమి?

లక్ష్మ— భరతుఁడువచ్చుట యసత్యమందురా యేమి?

శ్రీరా— అతఁడు రావచ్చును. కాని యెట్టికుకృత్యమును జేయుటకు రాఁడు.

లక్ష్మ— సమస్తమును దెలిసిన నీవట్లన్న నేనేమందును! భరతుఁడు నిన్ను దర్శించుటకు వచ్చువాఁడేని సైన్యమేల?

శ్రీరా— తమ్ముఁడా! అతనియూహ యిట్లుండును. మనలనెట్లయిన బ్రతిమాలుకొని దోడ్కొనిపోవలెనను తలంపుతో వచ్చుచుండును. అంతియెగాని వేఱొక దురభిప్రాయముబూనిరాఁడు.

[అంత వసిష్ఠమహామునితో భరతుఁడు ప్రవేశము.]

[భరతుఁడు రామునికడకు ప్రవేశించి పాడెడిపాట.]

పీలూరాగం— ఏకతాళము.

ప॥ రామ । రామ । రామ । సీతారామకీజయ్॥ రామ॥

అ॥ ప॥ కామసంబుత్యజియించిననే రామనామమంత్రమునకుసాటి
యేమిగలదు ధరనరయఁగ మనసా॥ రామ॥

సీతమతో శ్రీరాముని త్రిజగత్ పూజ్యునిభజించితరించజనపే
యీమాయలోకభ్రాంతివహింపక। రామ॥

వసి—(తనలో) ఈభరతుఁ డింతదూరము శ్రమపడివచ్చెనుగాని, విఫలమనోరథుఁడై మరల సాకేతమునకు మరలిపోవలసినవాఁడే యని తోఁచుచున్నది. నిరంతర సత్యవ్రతాచారపారీణుఁడును, జనకాజ్ఞాపరిపాలకుండును, సాక్షాద్విష్ణుస్వరూపుఁడును నగు శ్రీరామచంద్రుఁడు తాను బూనిన ప్రతినకు భంగముగా వర్తించునా! అట్లెన్నటికి వర్తింపఁడు.

భర—(వసిష్ఠునిఁజూచి) మునీంద్రా! అగుహుండు చెప్పిన ప్రదేశ మిదియేకదా?

వసి—అవును. అదిగో! ఎదుటఁజూడుము. అవ్వృక్షచ్ఛాయను సీతారామలక్ష్మణు లాసీనులైయున్నారు. మనము వారిని సమీపింత మురమ్ము.

భర—ఆహా! కాలమహిమ.

సీ. వరసౌధములయందు ॥ వసియించుపుణ్యుండు
వసియించుచున్నాఁడు ॥ వనములందు
హంసతూలికశయ్య ॥ నలరారు కడుభోగి
తనరుచుండెను నేఁడు ॥ దర్భశయ్య
మేలైనహారాళి ॥ మేనదాల్చెడివాఁడు
దాల్చుచున్నాఁడు రు ॥ ద్రాక్షమాలఁ
బట్టుబట్టలనెప్డు ॥ గట్టుచుండెడిభోగి
కట్టుచుండెను నార ॥ బట్టలెలమి

తే. గీ. భక్తిమీఱఁగ సెప్పుడు ॥ పరిజనంబు
గొలువతీవిమై తనరారు ॥ లలితచరితుఁ

దక్కటా భాగ్యములవీడి ? యడవులందుఁ
దనరుచున్నాఁడు నేఁడిదే ? ధాతవ్రాత.

అక్కటా! సీతామహాదేవి పొట్టి యిక్కట్లుపడుచున్నది. అలత్మ్మణుం డెట్లున్నవాఁడో. ఇంతనేనాలోచింపనేల. రామచంద్రుని సన్నిధాన మునకరిగి సమస్తమును విన్నవించి యయోధ్యకుఁదోడ్కొనిపోయెద. (వసిష్ఠునిఁజూచి) మునీంద్రా! తండ్రిగారిమరణ మీరామునకెట్లు విని పింతును.

వసి—ఇంక రాముని జూతమురమ్ము.

(యిరువురును శ్రీరాముని సమీపింతురు.)

లక్ష్మ—(రామునితో) అన్నయ్యా! వసిష్ఠసమేతుఁడై భరతుఁడువచ్చు చున్నాఁడు,

శ్రీరా—(లేచి) మునివర్యా!వసిష్ఠా! రాముఁడిదే మ్రొక్కుచున్నాఁడు,

లక్ష్మ— }
సీత— } (మ్రొక్కుదురు)

శ్రీరా—(భరతునిజూచి) తమ్ముఁడా! భరతా!

తే, గీ. అడవులకు నేను వీరితో ? నరుగుచెంచు
నప్పుడీవు పురమున లే ? వంచు మదిని
నెంతయోగుందినాఁడను ? చింతచేతఁ
జూడనైతిని నిన్నంచు ? శుద్ధచరిత.

భర—సోదరా! ఆపాపపుకైక గర్భమునఁబుట్టి నేనుగూడ నిందకుఁ బాలయితిని.

శ్రీరా—తమ్ముఁడా! ఇందు కైకమ్మగారుగాని నీవుగాని చేసినదేమున్న ది, తండ్రిగారి సత్యశాసనము నేను శిరమున ధరించితిని,

భర—దురాత్మురాలగు నాతల్లి యట్టివరములు గోరఁగనే తండ్రిగారు ముందు వెనుక లారయక యిచ్చిరి. వానినినీవుపాలింపఁదలంచి

వచ్చితివి. దీనివలన నెంతయుత్సవాటిల్లునో మీరలు తలంతు రైతిరి.

భర—(కన్నీరుగార్చును)

శ్రీరా—అయ్యో! ఇట్లు కన్నీరు గార్చెదవేల?

భర—అన్నయ్యా! చెప్పుటకు నోరాడకున్నది.

శ్రీరా—(వసిష్ఠునిజూచి) మునీంద్రా! ఈతఁడు,

తే. గీ. కన్నులను నశ్రుబిందువుల్ కార్చుచుండ
కారణంబేమొగాని వక్కంగ లేదు
దయవహించి నీవైనను దప్పకిపుడు
తండ్రికుశలంబు చెప్పుమా తాపసేంద్ర.

వసి—వత్సా! రఘువా!

ఉ. నీవిటులేగుదేరగను నీజనకుండు సమస్త సౌఖ్యముల్
బోవిడనాడి మానిశుల పుంగపుచెచ్చిన శావకారణం
బే విధియాట నీకొఱకు నెంతయుఁ జింతిలి రామ రాదు స
ద్భావచరిత్ర పుత్రయని తద్దయుఁగుందుచు వీడె జీవముల్.

(సీతా, రామ, లక్ష్మణులు మూర్ఛిల్లుదురు.)

[దశరథుని మరణవార్త విని రాముఁడు పాడెడిపాట.]

పీలురాగం—ఆటతాళం.

ప॥ హా మహా పాసిపోతివా తండ్రి। జగత్ప్రఖ్యాతచారిత్రయోధా ధాత్రిప॥హా॥

అ॥ ప॥ రామా రామాయంచు నీ। ప్రాణంబు వీడితివా।
రాముఁడే నీపాలిటి। మృత్యుదేవతయైపుట్టెనా॥హా॥

యేమాడ్కి భరియింతునా! యీవెతహృదయంబునన్
యీమొయిన నెట్టేకన్, ధృతిబూని! జరియింతు, నయోజ
నరా! హా!

శ్రీరా—(మూర్ఛ తెలిసి) హా తండ్రీ! నిరంతరసత్యవ్రతాచార పారీణా!

ము. జనకా! నీదగు సత్యశాసనము శిరక్షంబందునందాల్చి యీ
వనిలోనుండఁగరాగ మాకొఱకు నీ ప్రభావంబునం బెంగచే
దనయా! రాఘవ! రామ! యంచు ఘనచింతాక్రాంతచిత్తుండవై
నను నీరీతిని వీడిపోయితివె యయ్యయ్యా! యేమి సేతుంభువిన్.

తే. గీ. వనములకు మేము రథమునై వచ్చునపుడు
రథము వెంబడి వచ్చుచు రామరామ
అపుడంచును బ్రతిమాల నాపనైతి
నెంతపాపిష్ఠినోగదా యెంచిచూడ.

తండ్రీ! యిట్లగునని కలనైనఁ దలంపనైతిని.

లక్ష్మ—హాతండ్రీ! నేను నీపై నాగ్రహించితినని దేవతాధామమున కరిగితివా?

సీత—హా దశరథనృపా! మేమడవులకరుదెంచుటయే నీమరణమునకు కారణము.

వసి—కుమారులారా! గతించినదానికి మీరిట్లు చింతించిన లాభము లేదు. ముందుకర్తవ్యమాలోచింపుఁడు.

శ్రీరా—అంతటి దయాపరుఁడగు జనకుని మరణమువలనఁ గలిగిన దుఃఖము నెట్లు మఱతును.

వసి—వత్సా! రాఘవా! నీకు సమస్తమును దెలియును. ఇంక నీవు చింత విడుము.

భర—అన్నయ్యా! ఈదుష్కృతము మనకందఱికిని సమానమే. కైక మూలమున నేనుగూడ మీకాగ్రహము గలిగించితిని. మనల గన్నతండ్రి దివంబలంకరించె. నాతల్లి యీవరముల గోరుటనని నీపాదసాక్షిగ నెఱుంగను. నీవులేని రాష్ట్రము నేను బాలింతునా! ఆరాజ్యలక్ష్మిని ధరించుటకు నేను శక్తుండనగుదునా! కావున నాతల్లి యాచరించిన దోషమును సైరించి నాయందు గృపవహించి పురంబునకేతెంచి పట్టాభిషిక్తుండవై మమ్మును బ్రజలను బాలింపుము.

శ్రీరా—తమ్ముఁడా! కైకమ్మగారివలన దోషములేదు. నేను తండ్రిగారిసత్యము గాపాడ నేతెంచితిని. అదిపూర్తియగువఱకును బుర ప్రవేశముసేయుట ధర్మమునకు భంగము. నీవు చింతవిడచి నాకు మాఱుగ రాజ్యము బాలింపుచుండుము. వనవాసము పూర్తియొనపిదప నేవచ్చెదను.

భర—అగ్రజా! నీవెంత చెప్పినను సరే. నీవులేని పురమునకు నేను బ్రవేశింపఁజాల. నీపాదసేవ జేయుచు నిచ్చటనుండనిమ్ము.

శ్రీరా—అంత సాహసమువలదు.

భర—అట్లయిన నేనేమిచేయుదును?

శ్రీరా—అది గురులానతిత్తురు.

వసి—(భరతునిజూచి) భరతా! శ్రీరామచంద్రుఁడు వచించినమాట నిక్కము. నీవీతని పాదుకలఁగైకొని వానికభిషేకముజేసి రాముఁడువచ్చువఱకు నాతనిమాఱుగ రాజ్యమేలుము. (రామునిఁజూచి) రామచంద్రా! నీపాదుకల నీతని కనుగ్రహింపుము.

శ్రీరా—ఆనతి ననుసరించెద (పాదుకల భరతునికిచ్చును.)

[పాదుకలు శిరమునధరించి భరతుఁడు పాడెడిపాట.]

సురటరాగం—ఏకతాళం.

ప॥ధన్యుఁడనైతి నీపాదుకలనుగొనిధన్యుడనైతినిధరణినిక॥ధన్యుఁ

అ॥ ప॥ అన్యులుమెచ్చగ । సర్వరాజ్యమీ । పాదుకలకు పట్టాభిషేక
ముచేసి దోసిలొగ్గి సేవజేసెద॥ధన్యు॥

అన్యచింతలిక నాకేలను శ్రీరాముభజించి తరించెదనిక ధన్యు॥

భర—ఈపాదుకల కభిషేకమిచ్చుటనే యొనర్చెదఁగాక!

వసి—ఇచ్చుటఁ బీరము లేదే!

భర—వీనిని నాశిరమున ధరింతును. (శిరముపైఁ జెట్టుకొనును)

వసి—(ఉదకముజల్లును)

శ్రీరా—భరతా.

తే. గీ. ప్రజల బిడ్డలభాతి గా పాడుమయ్య
ధర్మమందున నిల్పు చి త్తంబునెపుడు
సత్యమేజయమని మాన సంబునందు
గట్టిగానమ్మి పాలింపు తమ్ముతలంబు,

(తెరవాలును.)

[సమాజికులందరు కలసి పాడెడిపాట]

జయంతశ్రీరాగం—ఏకతాళం.

ప॥ తల్లీ—పార్వతీ యిదేహారతి తల్లీ॥

అ॥ ప॥ యుల్లమలరగా గైకొని । చల్లనిచూపులగ గని మమ్మేలుము॥
తల్లీ॥

ముల్లోకములకు మూలమై విలసిల్లిమహిమలు విరజల్లీభక్తుల
నేలెడి తల్లి॥

సంపూర్ణము.

శ్రీమహాకవి

కాళిదాసచరిత్రము.

(గ్రంథకర్తలు:—రామనారాయణకవులు.)

భోజరాజ, కాళిదాసకథలన్నియును సంపూర్ణముగఁగల గ్రంథ రాజము. ప్రస్తావములందు పఠింపఁదగిన శ్లోకరాజములన్నియు నిందు చక్కఁగ నిముడ్పబడియున్నవి. శ్లోకములక్రింద టీకాతాత్పర్యములు సయుతముగలవు. భోజకాళిదాస సంవాదరూపకమగు శ్లోకములుపూ ర్వపుప్రతులను విమర్శించి ప్రకటించితిమి. ఇప్పుడు ప్రచురింపఁబడుచు న్న ప్రతులన్నిటియందును మేలుప్రతి. గ్రంథకర్తలపేరును, ప్రకటన కర్తపేరునుఁ జూచి కొనగోరుచున్నాము. కాళిదాసుజన్మవృత్తాంతము, కాళిదాసువివాహము, పునస్సంధానము, కాళీప్రసన్నము, బాహ్మణ దర్శనము, భోజరాజుచరిత్రము, కాళిదాసు భోజరాజుసభలోఁజెప్పిన సమస్యాదులు. అశ్వినీదేవతలకథలు "టంటంటం"అనుసమస్య, బ్రహ్మ రాతుసకథ, చేపలరామాయణముకథ మొదలగు ననేకగాధలతో నిం డిన సంపూర్ణగ్రంథము ప్రతియింటనుండవలసిన యుత్తమగ్రంథము,

చదువనేర్చిన ప్రతియాంధ్రునిచేతి నలంకరింపవలసిన సర్వోత్త మగ్రంథము. మహాకవియగు కాళిదాసురచించిన గ్రంథములులభిం చుట సులభముగాని చాటువులుసమస్యలు లభించుట సులభముకాదు. ఆకవి చంద్రునిమేధాశక్తి, అపూర్వకవితారసధార, కల్పనాచమత్కృ తి. దివ్యమాహాత్మ్యము, ఉపమాలంకారప్రియత్వము నిందుప్రత్యక్షర మునందును ప్రజ్వలితమగుచుండును. కాళికాదేవితనకును, కాళిదాసువ కును భేదములేదని చెప్పుటచే నీయవతారపురుషుని మహత్తునెఱుంగఁగ లము. ఈచరిత్రము కేవలము వినోదముకొఱకు చదువుకొనుటకేకాక, పండితులతో సంభాషించునపుడును,సభలలో వాదించునపుడును,భక్తితో దేవీస్తోత్రముచేయుటకును నుపయోగములగుచున్నవి. ఇందుశ్యామలా దండకము నెయిలెను ముద్రింపఁబడియున్నది. కొలదిప్రతులుకలవు. త్వరపడవలెను.

వెల 1—0—0 మాత్రమే.

14988